

พระมหาบุรุษลักษณะ

คณะศิษยานุศิษย์พิมพ์แจกในงาน

ฉลองพระพุทธรูปปางนาคปรกและรูปพระเทพสังวรวิมล

294.315 ณ วัดเจริญสุขารามวรวิหาร
พ358

อำเภอบางคณธิ์ จังหวัดสมุทรสงคราม

วันที่ ๒๖-๒๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐

กรมการเกษตร

พระเมฆาพรณิกานต์

11

ขอสมุดแห่งชาติรั้งมงคลนิเขต

จันทบุรี

๕๕๖.๓ ๐๓.๖๖

พระมหาบุรุษลักษณะ

พิมพ์ครั้งแรก ฉบับโรงพิมพ์วชิรินทร์
(พิมพ์รวมกับอาคาริยวินัยและมงคล
๓๘ ประการ) พ.ศ. ๒๔๔๔

พิมพ์ครั้งที่สอง ในงานศพ นางจาก บุญวานิช
(พิมพ์รวมกับอาคาริยวินัยและมงคล
๓๘ ประการ) พ.ศ. ๒๔๗๘

พิมพ์ครั้งที่สาม ในงานศพ นางบุญมี อารณฤทธิ์
(บุญมี กาญจนลักษณ์) (พิมพ์รวมกับ
อาคาริยวินัยและมงคล ๓๘ ประการ) พ.ศ. ๒๕๐๔

พิมพ์ครั้งที่สี่ ในงานหล่อพระพุทธรูปปางนาคปรกและ
รูปพระเทพสังวรวิมล พ.ศ. ๒๕๑๐

เลขห้อง ๑๗.

เลขหมู่ ๒๙๔.๓๑๕
๗๓๕๘

เลขทะเบียน ๔.๓๐ ร. ๖๕๑๖

คำนำ

นายจรูญ มาตรฐานิช ได้รับมอบฉันทะจากคณะ
ศิษยานุศิษย์ของพระเทพสังวรวิมล มาแจ้งความประสงค์ต่อ
กรมศิลปากร ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเรื่องพระมหาบุรุษ
ลักษณะ กับขอนำเรื่องปฐมสมโพธิกถาเฉพาะตอนมงคล
๓๐๘ และอนุพยัญชนะ ๘๐ มารวมพิมพ์ไว้ด้วย เพื่อแจก
เป็นพระดิลกในงานหล่อพระพุทธรูปปางนาคปรกและรูปพระ-
เทพสังวรวิมล เจ้าอาวาสวัดเจริญสุขารามวรวิหาร กำหนด
งานวันที่ ๒๖-๒๘ พฤษภาคม ๒๕๓๐ ณ วัดเจริญสุขาราม-
วรวิหาร อำเภอบางคณฑี จังหวัดสมุทรสงคราม กรม-
ศิลปากรพิจารณาแล้วอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามความประ-
สงค์

เรื่องพระมหาบุรุษลักษณะนี้ ปรากฏในคำปรารภ
ว่า สมเด็จพระวันรัต ซึ่งรับพระสุพรรณบัฏเป็นที่สมเด็จ
พระอริยวงศญาณ ๑๙๑ สถิต ณ พระศรีรัตนมหาธาตุ-

(ง)

ประสงค์จะทรงบำเพ็ญพระราชกุศลให้เป็นพิเศษยิ่งขึ้น ท่าน
ก็ได้อวยพระพรให้ทรงทำพิธีสาธุบูชาเป็นครั้งแรกในสมัย
กรุงรัตนโกสินทร์ อันเป็นแบบแผนให้พุทธศาสนิกชนชาว
สยามได้ดำเนินตามต่อมาจนกาลทุกวันนี้

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลซึ่งบรรดาคณะ
ศิษยานุศิษย์ได้พร้อมใจกันจัดงานขึ้น ตลอดจนให้พิมพ์
หนังสืออันมีค่าออกเผยแพร่เป็นธรรมวิद्याทาน จงเป็น
ปัจจัยให้บรรดาคณะศิษยานุศิษย์ ประสพแต่ความสุขความ
เจริญด้วยจตุรพิธพรชัยทั่วกัน เทอญ.

กรมศิลปากร

๙ พฤษภาคม ๒๕๑๐

คำปรารภ

เมื่อปลายเดือนกรกฎาคม ๒๕๐๘ พระเดชพระคุณ
ท่านเจ้าคุณอาจารย์ พระเทพสังวรวิมล (เจียง วนฺณสโร)
ได้เริ่มอาพาธ ตอนแรกอาการยังไม่สู้มากนัก ท่านเล่าว่า
คืนวันหนึ่ง ระหว่างวันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๐๘ ตรงกับ
วันเสาร์ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีมะเส็ง เวลาประมาณ
๐๒.๐๐ นาฬิกาเศษ ขณะที่ท่านจำวัดอยู่ทกุญแจอาวาส
ณ วัดเจริญสุขารามวรวิหาร ได้เกิดนิมิตฝันไปว่า มี
หงอนขนาดใหญ่ตัวหนึ่ง มีลักษณะเป็นทเกรงขามยิ่งนัก
ได้มากดทเท้าวาของท่าน ในความฝันว่าได้รับทุกขเวทนา
และเจ็บปวดอย่างมาก เหลือที่จะทนต่อเหตุการณ์นั้นได้
จนสะดุ้งตื่นด้วยความตกใจ และท่านก็ยังรู้สึกเกรงกลัว

(๒)

หวาดเสียวอยู่เป็นเวลานาน จนกว่าจะสำรวมสติได้เป็น
ปกติ นับแต่คืนที่ฉันนั้นเป็นต้นมา อาการอาพาธของท่าน
ได้เริ่มหนักขึ้นเป็นลำดับ มีอาการปวดศีรษะมึนหน้าและศีรษะ
อาการศีรษะ
ทำความทรมานให้แก่ท่านเป็นอันมาก
กล่าวคือ เวลาศีรษะในระยะแรกก็ศีรษะพอประมาณ แต่
ต่อไปก็ศีรษะหนักหรือเวียนตามลำดับ จนจะหมดลม
หายใจ เมื่อได้รับการรักษาพยาบาล อาการศีรษะก็ค่อย
ผ่อนคลายและหายไบบ้าง แต่จะอยู่ในอาการสงบได้ราว
ประมาณหนึ่งชั่วโมงเป็นอย่างนาน แล้วก็เริ่มกลับศีรษะ
หนัก มีอาการหมุนเวียนกันอยู่เช่นนี้ตลอดเวลา

การรักษาพยาบาล ได้รับความอนุเคราะห์จาก
พันโท ชุนจำนงบุรณแพทย์ เป็นผู้ถวายยาชนิดและยานั้น
เป็นลำดับมา ตั้งแต่ต้นจนถึงวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๐๘
อาการอาพาธของท่านมีแต่ทรงกับทรุด จนเป็นที่น่าวิตกแก่
ผู้ถวายการรักษาพยาบาล และสุดท้ายจะทำการรักษาพยาบาล

(๓)

บาลอยู่ภายในวัดได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น พระเถรานุเถระภายในวัดฯ คณะกรรมการวัดฯ และคณะศิษยานุศิษย์ จึงได้ร่วมประชุมปรึกษาหารือกัน พร้อมทั้ง พันโท ชุนจำนงค์ บุตรณแพทย์ ที่ประชุมเห็นสมควรให้ส่งท่านไปรักษาที่โรงพยาบาลจังหวัดราชบุรี เพราะมีเครื่องอุปกรณ์การแพทย์ และการพยาบาลรักษาพร้อมมูล ดังนั้น รุ่งชนวนท ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๐๘ คณะของที่ประชุมนี้ จึงได้นำท่านไปยังโรงพยาบาลจังหวัดราชบุรี โดยมีพันเอก ศักดิ์ ชินวัตร แห่งกรมการทหารช่างจังหวัดราชบุรี เป็นเจ้าของไข้แทนในนามของคณะศิษยานุศิษย์ ได้ฝากไว้กับนายแพทย์สมนึก วิทิตวรการ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลจังหวัดราชบุรี และได้รับการถวายอนุเคราะห์จากนายแพทย์สมนึก วิทิตวรการเป็นอย่างดี โดยให้ท่านพักรักษาตัวอยู่ ณ ดึกแสงสว่างลึก ห้องเลขที่ ๓๐ นับว่าได้รับความสะดวกสบายเป็นอย่างยิ่ง

ท่านเล่าให้ฟังว่า เมื่อได้รับการรักษาพยาบาลอยู่

(๔)

ที่โรงพยาบาลนั้น อาการอื่น ๆ ก็คอยดูชน แต่อาการ
สะอึกนั้นยังมอยุ่เสมอ ชั่วแต่มีอาการเบาบางลงบ้างเล็ก
น้อย ทั้ง ๆ ที่ได้รับการรักษาพยาบาลจากนายแพทย์อย่าง
ดียิ่ง ท่านจึงมาร่ำลถึงเหตุการณ์ในความฝันก่อนจะเริ่ม
อาพาธหนักกว่า ได้มุงหองขนาดใหญ่ตัวหนึ่งมากตึกเท่า
ขวาของท่าน ท่านจึงคิดนึกต่อไปถึงกฎแห่งกรรมว่า หรือ
จะเนื่องด้วยบรรพกรรมที่ท่านได้กระทำมาในอดีตชาติ ท่าน
จึงได้สำรวจมิจิตตังส์จากริษฐานว่า ถ้าหากในอดีตกาลที่
ผ่านมา ท่านเคยมีเวรมิกรรมที่ได้กระทำไว้ต่อหองใหญ่
นั้นแล้ว ก็พร้อมที่จะชอรับซึ่งกรรมนั้น ถ้าหากท่านไม่เคย
มีเวรมิกรรมต่อกันแล้ว ก็ขอให้เป็นอโหสิกรรมแก่ท่าน
ด้วย และขอให้งูหองใหญ่นั้น จงมาสำแดงดูตถอนพิษ
ที่เกิดแก่ท่านกลับคืนไป และเมื่อท่านหายจากอาพาธ
ครั้งนี้แล้ว จะจัดการ สร้าง พระพุทธรูปปาง นาคปรก
ถวายเป็นพุทธรูป เพื่ออุทิศส่วนกุศลนั้นส่งไปให้แก่เจ้า
กรรมนายเวรและสรรพสัตว์ทั้งหลาย ตลอดทั้งงูหองใหญ่

(๕)

ที่มากัดท่านตามความฉุนฉุนด้วย ทั้งจะเป็นด้วยกำลังแรง
แห่งปลิวขนความปรารถนาหรือ อำนาจแห่ง สัจจาธิฐาน
ของท่านหรือไม่ก็ตาม ปรากฏว่าในคืนนั้นเอง เวลา
ประมาณเที่ยงคืนล่วงแล้ว ขณะที่ท่านจำวัดหลับสนิทได้
ฝันไปว่า ได้มองเห็นดวงใหญ่ได้มานอนชดอยู่ทปลายเท้า
ของท่าน และได้สำแดงฤทธิ์ดุพิศพิศแผลงเต็มซึ่งได้เกิดไว้นั้น
ทำให้รู้สึกว่าการเจ็บปวดได้หายไปโดยฉับพลัน ท่านเล่า
ว่า เมื่อรู้สึกตัวและตื่นขึ้นแล้ว รู้สึกว่ามึนใจปลอดโปร่ง
สบายขึ้นเป็นอย่างมาก นับแต่คืนที่ฝันนั้นเป็นต้นมาอาการ
อาพาธของท่านก็ค่อยดีขึ้นเป็นลำดับ อาการระอากนั้นก็หายไป
ไป ทั้งนี้ เพราะได้รับความอนุเคราะห์เป็นพิเศษจากนาย
แพทย์สมนึก วิศวกรการ ผู้อำนวยการโรงพยาบาล และนาย
แพทย์อื่น ๆ อีกหลายท่าน ตลอดจนทั้งบุรุษพยาบาล นาง
พยาบาล และผู้ช่วย ๆ แห่งโรงพยาบาลจังหวัดราชบุรี ซึ่ง
ได้ถวายการรักษาพยาบาลอย่างดียิ่ง อาการอาพาธจึงได้

(๖)

หายเป็นลำดับมา จนท่านสามารถเดินทางกลับไปพักผ่อน
ยังวัดเจริญสุขารามวรวิหารได้ตามเดิมเมื่อวันที่ ๒๘ กันยายน
๒๕๐๘ รวมเวลาที่ท่านไปรักษาพยาบาลอยู่ที่โรงพยาบาล
๒๐ วัน

ในขณะที่ท่านไปพักรักษาตัวอยู่นั้น นอกจากได้
รับความอุปถัมภ์ช่วยเหลือและเอาใจใส่เป็นอย่างดีจากทาง
โรงพยาบาลฯ แล้ว ยังได้รับความเมตตา ปราบนี้ สง-
เคราะห์ และช่วยเหลือในการเยี่ยมเยียน อันมีเจ้าประคุณ
สมเด็จพระวันรัต วัดพระเชตุพนฯ พระนคร ได้กรุณาไป
เยี่ยมถึง ๒ ครั้ง เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัด
ราชบพิธ พระนคร ได้กรุณาไปเยี่ยม ๑ ครั้ง และมีพระ-
เถรานุเถระจากวัดต่าง ๆ ทั้งใน จังหวัดพระนคร และต่างจ้ง-
หวัดอีกเป็นจำนวนมาก ที่ได้กรุณาไปเยี่ยม พร้อมทั้งท่าน
ผู้เฒ่าเฒ่า และศิษยานุศิษย์ ตลอดทั้งคณะครูโรงเรียนเมธี-
ศุณหะวันวิทยาลัย คณะครูโรงเรียนวัดเจริญสุขารามวร-

(๘)

ก็ได้รับไว้และจัดการถวายตามความประสงค์ของท่าน

บัดนี้ ความปรารถนาและ สัจจาธิษฐานของ
ท่านเจ้าคุณอาจารย์ ที่ได้ตั้งปณิธานไว้นั้น ก็อันวยผลให้
สัมตามเจตนาแล้ว และขณมายุของท่านก็จะบรรจบครบ ๗
รอบ ๗๔ ปี ในปลายเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๐ นี้แล้ว ดังนั้น
คณะกรรมการ คิษยานุศิษย์ และท่านที่เคารพนับถือใน
ท่าน จึงได้ปรึกษารื้อกันกำหนดงานพิธีการบำเพ็ญกุศล
ขณมายุของท่านที่ได้เวียนมาบรรจบครบ ๗ รอบ และจัด
การหล่อพระพุทธรูปปางนาคปรก ขนาดหน้าตักกว้าง ๒๘
นิ้ว ๓ องค์ ตามที่ท่านได้ตั้งปณิธานไว้ ในโอกาสเดียว
กันนั้น ก็จะได้หล่อรูปของท่านขนาดหน้าตักกว้างเท่ากัน ๑
รูป กับขนาดหน้าตักกว้าง ๔ นิ้ว อีก ๓๐๘ รูป นอกจาก
นี้ยังหล่อรูปของท่านขนาดเล็กและเหรียญ อีกตามสมควร
พร้อมกันในงานครั้งนี้ และเห็นเป็นการสมควรประมวลงาน
วันบำเพ็ญกุศล ถวายแก่อุตตมเจ้าอาวาสวัดเจริญสุขาราม-

(๕)

บรรณารักษ์ กับงานวันพระลัทธิราชสมุทรเมธีมูลนิธิเข้าเป็น
งานเดียวกันด้วย จึงได้กำหนดงานพิธีการ ณ วันศุกร์—
อาทิตย์ ที่ ๒๖-๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๐ รวม ๓ วัน

เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งงานพิธีอันสำคัญยิ่ง ครอง
คณะศิษยานุศิษย์จึงได้จัดพิมพ์หนังสือ พระมหาบุรุษลักษณะ
กับหนังสือปฐมสมโพธิกถาเฉพาะตอนที่กล่าวถึงมงคล ๓๐๘
และอนุพยัญชนะ ๘๐ ซึ่งเห็นว่าเหมาะสมแก่งานนี้ เพื่อเป็น
รวบรวมบรรณาการ แก่ท่านที่ได้กรุณา มาให้เกียรติในงาน
โดยทั่วกัน และขอขอบคุณกรมศิลปากรที่กรุณาคัดเลือก
จัดทำหนังสือให้พิมพ์ ตลอดจนอำนวยความสะดวกให้ทุก
ประการจนเป็นที่เรียบร้อย กับได้รับความกรุณาจากพระ
เทพเมธี (กี มารชิโน) เปรียญ ๘ ที่ได้กรุณาช่วยตรวจ
สอบทาน อรรถกถา และหนังสือเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยว
ข้อง เพื่อความถูกต้องสมบูรณ์ แต่โดยที่มีเวลาน้อย
ท่านจึงไม่สามารถจะค้นคว้าตามทอทางองไว้ได้ หวังว่า

(๑๐)

หนังสือเล่มนี้ คงเป็นประโยชน์ในความรู้ และการศึกษาแก่
ผู้ที่ได้รับตามสมควร

อนึ่ง ขอเรียนชี้แจงไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า ความมุ่ง
หมายเดิมจะ พิมพ์ เฉพาะ หนังสือพระมหาบุรุษลักษณะเท่า-
นั้น แต่จากผลการตรวจสอบ ปรากฏว่า รูปมงคล ๓๐๘
ในพระมหาปริสลักษณะที่ ๒ ในหนังสือพระมหาบุรุษ-
ลักษณะ ดังกล่าว แตกต่างกับ หนังสือ ปฐมสมโพธิ-
กถา จึงได้ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือปฐมสมโพธิกถา
เฉพาะตอนรูปมงคล ๓๐๘ ไว้ด้วย เพื่อเทียบเคียงกัน และ
เห็นสมควรพิมพ์อนุพยัญชนะ ๘๐ ไว้ด้วย เพื่อให้
สมบูรณ์และสะดวกแก่การศึกษา ส่วนในอรรถกถาสุมังคล-
วิลาสินี กล่าวแสดงรูปมงคลที่พระพุทธบาทไว้พอเป็นตัว
อย่าง ไม่ครบ ๓๐๘ ปัญหาว่านับรูปมงคลกันอย่างไรจึงจะ
ครบ ๓๐๘ และเมื่อได้ตรวจสอบรูปลายพระพุทธรูปแห่ง
พระพุทธไสยาสน์ ทิววัดพระเชตุพนฯ ก็แตกต่างกับหนังสือพระ

กรุณาธิคุณ

ในชีวิตของข้าพเจ้า ได้ประสบการป่วยเจ็บครั้งใหญ่อยู่สองสามครั้ง เช่นคราวเป็นอัมพาตเมื่อหลายปีมาแล้ว เป็นเหตุให้เดินไม่ถนัดมาจนบัดนี้ แต่การป่วยครั้งใหญ่ที่กล่าวได้ว่า ไม่ได้สติสัมปชัญญะและเกือบเอาชีวิตไม่รอด ซึ่งเรียกกันว่าเข้าชนโคมานั้น ก็เมื่อกกลางปี ๒๕๐๘ ป่วยเป็นโรคไตไม่ทำงาน จนถึงต้องไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลจังหวัดราชบุรีอยู่ถึงสองเดือน

การเจ็บไข้ได้ป่วยก็เป็นธรรมดาของสังขาร แต่ทว่าการป่วยครั้งหลังดังกล่าวนี้ ติดตามมาด้วยทุกข์เวทนาอันหนักหน่วงเหลือประมาณ ต้องอาศัยขันติธรรมอย่างยิ่ง จึงสามารถสำรวจมสติอารมณ์ และตั้งจิตคิดถึงความแปร-

กรุณาธิคุณ

ในชีวิตของข้าพเจ้า ได้ประสบการป่วยเจ็บครั้งใหญ่อยู่สองสามครั้ง เช่นคราวเป็นอัมพาตเมื่อหลายปีมาแล้ว เป็นเหตุให้เดินไม่ถนัดมาจนบัดนี้ แต่การป่วยครั้งใหญ่ที่กล่าวได้ว่า ไม่ได้สติสัมปชัญญะและเกือบเอาชีวิตไม่รอด ซึ่งเรียกกันว่าเข้าชนโคมานัน ก็เมื่อกลางปี ๒๕๐๘ ป่วยเป็นโรคไตไม่ทำงาน จนถึงต้องไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลจังหวัดราชบุรีอยู่ถึงสองเดือน

การเจ็บไข้ได้ป่วยก็เป็นธรรมดาของสังขาร แต่ทว่าการป่วยครั้งหลังดังกล่าวนี้ ติดตามมาด้วยทุกขเวทนาอันหนักหน่วงเหลือประมาณ ต้องอาศัยขันติธรรมอย่างยิ่งจึงสามารถสำรวจมสติอารมณ์ และตั้งจิตคิดถึงความแปร-

(๑๓)

ปรานของสังฆาร แล้วตั้งสัตยาธิษฐานไว้ว่า เมื่อหายป่วย
แล้วจะสร้างพระพุทธรูปปางนาคปรกเป็นพุทธรูป ในที่สุด
ราชเจ้าก็หายจากโรค บรรดาศิษยานุศิษย์เมือทราบเจต-
จำนงต่างก็ช่วยร่วมกันจัดดำเนินการด้วยสามัคคีธรรม พร้อม
กับกำหนดงานบำเพ็ญกุศลฉลองอายุ ๗ รอบ (๘๔ ปี) ของ
ราชเจ้า ซึ่งจัดให้มีการหล่อรูปของข้าพเจ้า และงาน
บำเพ็ญกุศลถวาย อดีตเจ้าอาวาสวัด เจริญสุขารามวรวิหาร
ถึงงานวันที่ระลึก ราชสมุทเมธี มูลนิธิใน คราว เดียวกันนี้
ด้วย ราชเจ้าก็ขออนุโมทนา
ระหว่างที่ข้าพเจ้านอนป่วยพักรักษาตัวอยู่นั้น ได้
ได้รับความอนุเคราะห์การปรนนิบัติจากศิษยานุศิษย์ด้วยความ
รักอาทรมากคร่ำ และได้รับการรักษาพยาบาลจากบรรดา
นายแพทย์ พันโท ชุนจำนงบุรณแพทย์ นายแพทย์สมนึก
จิตต์วรการ ผู้อำนวยการโรงพยาบาล นายแพทย์อื่นๆ
และพยาบาลที่โรงพยาบาลจังหวัดราชบุรีเป็นอันดี ความ

(๑๔)

ป่วยไข้จึงได้หายเป็นลำดับ อนึ่ง ได้มีบรรดาท่านที่เคารพ
นับถือและท่านผู้เมตตา เกียรติ ตลอดจนศิษยานุศิษย์ได้กรุณา
ไปเยี่ยมเยียน อาทิ ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต วัด
พระเชตุพนฯ สมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดราชบพิธ
พระเถรานุเถรทั้งในจังหวัดพระนครและต่างจังหวัด นอก
จากนี้ยังมีผู้ได้กรุณา ถวายของ และ กับปียภัณฑ์ เป็นค่ายา
และรักษาพยาบาลอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นที่ซาบซึ้งแก่
ข้าพเจ้าเป็นอันมาก จึงขอถือโอกาสขอบพระเดชพระคุณ
และพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้ทุกท่าน

งานพิธี พุทธาภิเษก หล่อ พระพุทธรูป ปางนาคปรก
พร้อมทั้งงานกุศลอื่นดังกล่าวในครั้งนั้น ได้รับพระเมตตา
ปราณีจากองค์สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระ
สังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก วัดมกุฏกษัตริยาราม สดุดี
มาทรงเป็นประธานในงานพิธีด้วย นับว่าเป็นเกียรติอันสูง
และเป็นพระกรุณาธิคุณเป็นอย่างยิ่ง ตลอดจนพระมหา-

(๑๕)

เถรานุเถรวัดต่าง ๆ ท่านผู้มฤต และศิษยานุศิษย์ได้
กรุณาให้เถรตีมาร่วมงานครั้งนี้ ข้าพเจ้าขอขอบคุณและ
อนุโมทนาไว้ ณ ที่นี้ด้วยโดยทั่วกัน.

พระเทพสังวรวิมล

เจ้าอาวาสวัดเจริญสุขารามวรวิหาร
และเจ้าคณะอำเภอบางคนที

วัดเจริญสุขารามวรวิหาร
อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
วันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๑๐

(๑๖)

สารบัญ

หน้า

พระมหาบุรุษลักษณะ

๓

จำแนกพระมหาบุรุษลักษณะเป็นนัยโดยอาการ ๕ ๓๕

พระพุทธเจ้าบำเพ็ญพระบารมีเป็นอุก ๓ ประการ ๓๖

ปฐมสมโพธิกถา

มงคล ๓๐๘

๔๐

อนุพยัญชนะ ๘๐

๔๒

พระมหาบุรุษลักษณะ

ศิริศุภมัตต พระพุทธศักราชล่วงแล้ว ๒๓๕๗ พระ-
เจ้า เจ้าชายเดอนหนึ่งกับสืบเจ็ดวัน บัจุบัน ณ วัน ๒
เดือน ๑๒ ขึ้น ๔ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๗๒ ปีมะแม ฤกษ์ เจ้า-
พระคุณสมเด็จพระวันรัต ซึ่งรับพระสุพรรณบัฏ เป็นที่สม-
เด็จพระอริยวงษญาณปริยัติวราสังฆราชาธิบดี ศรีสมณุต-
ตมาภิเษก ตีปฏิญญาจารย์ สถิตยัตถ์ยสารสุนทร มหา-
คณิศรทักษิณา สถิตยสังฆคามวาสีอรัญวาสี เป็นประธาน
ฐานมณฑลคณานิกรจัตุพิชบรรลัษ สัตถ์ ณ พระศรีรัตนมหา-
ธาตุอารามหลวง แปลพระมหาปริสลักษณะ
พระเจ้าลูกเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร ตามวาระ
พระบาลีในคัมภีร์พระมหาปธานสูตรในทมิฬนิกายมหาวรรค
และรัตนคถปกาสนฎิกา แลฎีกาชันดาลังการเป็นอาทิ อัน
สืบลงพระมหาปริสลักษณะ ๓๒ ประการ

พระมหาปริสลักษณะเป็นปถม คือ สุปติฏฐิตปาท
 งามพระบาทประดิษฐานเป็นอนันต์ เพราะเหตุพนักพระบาท
 เต็มเป็นอนันต์ ดุจหนึ่งพนักแห่งเกือกทอง เมื่อจะย่างลงกับ
 พนัก ผ้าพระบาทถูกต้องพนักพร้อมกันทั้งสี่ เมื่อจะยกขึ้น
 จากพนักพนักจากพนักชนพร้อมกัน ๑ ฯ

พระมหาปริสลักษณะเป็นคำรบสองนั้น คือ จักร
 ลักษณะในพนักผ้าพระบาททั้งสอง จักรนั้นประกอบไปด้วย
 กำพันหนึ่ง แลประกอบไปด้วยกงแลดุมบริบูรณ์ด้วยอาการ
 ทั้งปวง ดุมแห่งจักรนั้นปรากฏในท่ามกลางแห่งผ้าพระบาท
 แลมีรอยลวดกลมที่กำหนด โดยรอบขอบดุมก็ปรากฏ
 รอยวงรอบปากช่องดุมก็ปรากฏ ปากลวดในภายในดุมก็
 ปรากฏ กำพันหนึ่งนั้นแต่ละอัน ๆ ก็มีรอยลวดในริม
 ข้างทั้งสอง ธรรมเนียมขบถนมีรอยลูกแก้วกลมปรากฏ เป็น
 ระเบียบเรียบเรียงไปโดยรอบ

ในคัมภีร์ชินาลังการได้ความว่า จักรลักษณะใน
 ผ้าพระบาททั้งสองมีกำพัน ๆ ล้วนมีพรรณอันแดง กง-
 จักรนั้นมพรรณดุจหนึ่งพรรณแห่งทอง ดุมจักรนั้นมสีดัง

สี่แควอนทนิล ปากคุดมนันมีลวดกลม ท่ามกลางปากคุด
 นันมีช่อง ภายนอกกัจจกรนั้นจึงมีรอยรูปมงคลเป็นอัน
 มาก

สัตติ คือ รูปพระแสงหอก ๑ สิรีวัจโน คือรูป
 แว่นส่องศิริ ๑ นันทิยาวัตตัง คือ รูปดอกพุท ๑ ไสวัฏฐิ
 กั คือ รูปสร้อย ๑ วัฏฐังสกัง คือ รูปเครื่องประดับ
 กรรณ ๑ วัฑฒมานัง คือ รูปดอกไม้เป็นเครื่องประดับ ๑
 กัททปัฐัง คือ ตัง ๑ ปาสาโท คือ ปราสาท ๑ ไตรณัง
 คือ เสาต้าย ๑ เสตณัตตัง คือ เศวตฉัตร ๑ ชัคคัง คือ รูป
 พรวรรค ๑ ตาลวณฏัง คือรูปพัดใบตาล ๑ มยุรหัตถัง
 คือรูปกำแหงทางนกงู ๑ จามรัง คือพัดอันแล้วไปด้วย
 ขนทรายจามร ๑ อุณหัสสัง คือมงกุฏ ๑ สุมณฑามัง คือ
 พวงดอกมลิ ๑ นิลุปลัง คือ ดอกอุบลเขียว ๑ เสตูป-
 ปลัง คือ ดอกอุบลขาว ๑ รัตตูปปลัง คือ ดอกอุบลแดง ๑
 รัตตูปทุมมัง คือ ดอกบัวแดง ๑ เสตูปทุมมัง คือดอกบัวขาว ๑
 ปุณณชโย คือ หม้ออันเต็มไปด้วยน้ำ ๑ ปุณณปาฐิ คือ

๑ ถาดอันเต็มไปด้วยน้ำ ๑ สุวณฺณกลลสัมปยุณปัตตัง คือ
 บาตรอันเต็มไปด้วยเปลือกทอง ๑ สมุทโท คือ มหาสมุทร ๑
 จักกวาปัพพโต คือ เขาจักรวาฬ ๑ หิมวันตปัพพโต คือ
 เขาหิมพานต์ ๑ เมรุปัพพโต คือ เขาพระเมรุ ๑ * สุริย
 มณฑลํ คือ มณฑลพระอาทิตย์ ๑ จันทมณฑลํ
 คือ มณฑลพระจันทร์ ๑ สปริวาราจตุรมาทปา คือ ทวีป
 ไหญทงลกับทงบริวาร ๑ สปริโส สัตตรัตนสมังคิ จักก
 วตติ คือ พระยาจักรพรรดิ อันพร้อมไปด้วยแก้ว ๗
 ประการ กับทงบริสัท ๑ ทักขินาวัฏฏเสตสังขัง คือ สังข
 ทักขินาวัฏฏมพรรณอันขาว ๑ สุวณฺณมัจฉยุคลัง คือ คู
 แห่งปลาทอง ๑ จักกาธุรัง คือ จักราวุธ ๑ สัตตมหา
 คังคา คือ มหาคงคาทั้งหลาย ๗ สัตตกุลปัพพตา คือ
 เขาบริกัณท์ กุลบรรพตทั้งหลาย ๗ สัตตสัททันตสาครา
 คือ สัททันตสาครทั้งหลาย ๗ สุวณฺณหังสราชา คือ พระ
 ยานหงส์ทอง ๑ สุสุमारราชา คือ พระยาจระเข้ ๑ ราชปฏา-

กัง คือ ขงชาย ๑ ขงปฏาก ๑ สุธันณสีวิกา คือ คาน
 หามทอง ๑ สุธันณพาลวิชน คือ พัดพาลวิชนอัน
 ขจิตด้วยทอง ๑ เกลาส์ปัฟโตะ คือ เขาไกรลาส ๑
 สีหราช คือ พระยาสักกรนาคราช ๑ สุปันณราช
 คือ พระยาราชสีห์ ๑ พยัคฆราช คือ พระยาเสือโคร่ง ๑
 พลาหกอสัสรราช คือ พระยาม้าวลาหก ๑ อุโปสถหัต
 ติราช คือ พระยาช้างอุโปสถ ๑ พาสักกรนาคราช คือ
 พระยาสักกรนาคราช ๑ สุปันณราช คือ พระยาครุฑ ๑
 กุสุมราช คือ พระยาโคอุสุภราช ๑ เอราวัณนหัตติราช
 คือ พระยาช้างเอราวัณ ๑ สุธันณมังกร คือ มังกร
 ทอง ๑ จตุมุขมหาพรหมมา คือ จตุมุขมหาพรหม ๑ สุธัน
 ณณนาวา คือ เรือทอง ๑ สวัจณาเชนุ คือ แม่โค
 กับทั้งบุตร ๑ กิงปรีโส คือ กิन्नร ๑ กิन्नร คือ นาง-
 กิन्नร ๑ กรวิโก คือ นกการเวก ๑ มยุรราช คือ
 พระยานกยูง ๑ โกญจราช คือ พระยานกกระเรียน ๑
 ชิวเพชกรราช คือ พระยานกกระหิต ๑ จาควากราช
 คือ พระยานกจากพราว ๑ ณเทวโลกา คือ กามาพจรเทวโลก
 ๒ โสฬสพรหมโลกา คือ พรหมโลก ๑๖

ลิริ นับได้ ๑๐๘ ด้วยกัน สัมด้วยพระบาทพระ-
อาจารย์เจ้านมัสการไว้ว่า

อัญสุตตรสตัง ยัสส มังคลัง จรณัจเจ

จักกลักขณสัมปันเน นเม ตัง โลกนายกั

เป็นเนื้อความว่า รูปมงคล ๑๐๘ ประการ ปรากฏ
ในชุมนุมสองแห่งพระบาท อันประกอบไปด้วยจักรลักษณะ
แห่งพระบรมไตรโลกนาถ พระองค์ใด ข้าพระพุทธเจ้า
ขอประนอมนมัสการ ซึ่งสมเด็จพระบรมโลกนาถเจ้า
นั้น ฯ ๒ ฯ

พระมหาปริสัลักษณะเป็นคำรบสามนั้นคือ อายต
ป็นที่ ความชนพระบาทอันบริบูรณ์ ยาวกว่าชนเท่าแห่ง
ชนทั้งหลายอัน คือแต่ปลายพระบาทตราบเท่าถึงชนพระ-
บาทกำหนดสี่ส่วน เป็นปลายพระบาทสองส่วน พระชงฆ์
ตั้งลงในส่วนเป็นคำรบสาม ชนพระบาทนั้นอยู่ในส่วน

เป็นคำรบสี่ มีสัณฐานคล้ายกับผ้ากัมพลแดง อันบุคคล
 พ้นให้กลมไว้ในปลายเหล็กใน และมีสัณฐานดังลูกข้าง
 ๓ ๗

พระมหาปริสลักษณะเป็นคำรบสี่นั้น ทรงแกล้ง คือ
 มีนพพระหัตถ์ และนพพระบาทอันยาวดุจหนึ่งนพแห่งวานร
 แต่ทว่าพิเศษด้วยอันฟู ข้างต้นมั่งข้างปลายเรียวขึ้น
 ไปโดยลำดับ แกล้งงามเหมือนด้วยแท่งหาดาล อัน
 บุคคลช้ำด้วยน้ำมันเงาอันเจือด้วยยางสุริยา แล้วและ
 กลิ้งให้กลม ๓ ๗

พระมหาปริสลักษณะเป็นคำรบห้า นั้น มุทตลุน
 หัตถ์ปาโท คือมีฝ่าพระหัตถ์อันอ่อนดุจหนึ่งพนักแห่งผ้า
 อันบุคคลคิดได้ร้อยครั้งแล้ว แลไต่ลงในน้ำมันเนยอันใส
 แล้วแล่นมาวางไว้ ๓ ๗

พระมหาปริสลักษณะเป็นคำรบหกนั้น ชาลหัตถ์-
 ปาโท คือมีพระหัตถ์แลพระบาทอันประกอบไปด้วยตา
 ข้าง แลนพพระหัตถ์ทั้งสี่แห่งพระมหาบุรุษเจ้านั้น โดย

ยาวมีประมาณเสมอกันเป็นอันเดียว ทงตนและปลายน
 พระบาททงหากเหมือนกัน เหตุดังนี้ในกาลเมื่อเหยียด
 ออก รอยข้อของคุลก็เข้าชิดตรงกัน ดูหนึ่งว่าจะตลอด
 ชึ่งกัน ๆ เป็นอันเดียวทุก ๆ ข้อของคุล แห่งพระหัตถ์และ
 พระบาทนน ๑ ๓ ๖ ๗

พระมหาปริสลักษณะเป็นคำรบเจ็ดนน อุตสังขา
 โท คือพระบาทมข้อตง ณ เบื้องบนแห่งหลังพระบาทไม่
 เหมือนขอเท้าแห่งชนทงหลายอน ชนทงหลายอนนนมขอ
 เทาหยงลงตงตดแนในหลังเท้า เหตุดังนี้บาทาแห่งชน
 ทงหลายอนจึงกระด้าง ดูหนึ่งตริงไว้ด้วยเดือย บม
 อาจที่จะกลับกลอกโดยควรแก่สบายได้ เมื่อเดินไปแล
 ยกชน พนบาทากมได้ปรากฏแก่ผูอน ขอ พระบาทแห่ง
 พระมหาบุรุษเจ้านนชนไปตงอยู่ ณ เบื้องบนหลังพระบาท

อนันตามพระอรรถกถาคำฎกา ว่าสูงชนมาประมาณ
 ๒ นิ้ว ๓ นิ้วแต่หลังพระบาท แต่ทว่ากำบังอยู่ ณ ภายใน
 จะได้ปรากฏเห็นภายนอก อย่างขอเท้าชนทงหลายอน

หามิได้ เหตุตั้ง^๕นพระกายเบอง^๕บน จำเดิมแต่พระนาภี^๕
 ขึ้นไปจึงมิได้^๕ทวนไหว ดู^๕หนึ่งว่ารูปทองอันบุคคล^๕ดง
 ใจโน้นว่า แต่พระกายเบอง^๕ด้าน^๕ทวนไหว พระบาท^๕
 ถัก^๕ล้นกลอก^๕มันแปร^๕ได้โดยสะดวก เมื่อ^๕บทรไป ฝ่ายพระ-
 บาทก็ปรากฏแก่^๕คนทั้งหลาย อน^๕อ^๕ย^๕เบอง^๕หนาเบอง^๕หลัง^๕
 และข้าง^๕ทั้งสอง แล^๕แล^๕แล^๕แล^๕เฉพาะ^๕ปรากฏ^๕แก่^๕ชน^๕ทง-
 หลายอัน^๕อยู่ใน^๕เบอง^๕หลัง แล^๕แล^๕แล^๕ดู^๕จุด^๕พ^๕น^๕เท้า^๕แห่ง^๕ข้าง^๕
 ทั้ง^๕หลาย^๕หามิ^๕ได้ ๑ ๗

พระมหาปริสลักษณะเป็น^๕คำ^๕รบ^๕แปด^๕นั้น^๕คือ เอ^๕นิ^๕ซัง^๕โฆ
 ว่า^๕มี^๕พระ^๕ซง^๕ม^๕อัน^๕บริ^๕บุ^๕ร^๕ณ^๕ด้วย^๕ม^๕ัง^๕สะ^๕เห^๕ม^๕ือ^๕น^๕ด้วย^๕แ^๕ง^๕ท^๕ร^๕าย
 อธิ^๕บาย^๕ว่า ประกอบ^๕ไป^๕ด้วย^๕พระ^๕ซง^๕ม^๕ัน^๕น^๕ล^๕อม^๕ไป^๕ด้วย^๕
 ม^๕ัง^๕สะ^๕เ^๕ม^๕อ^๕โดย^๕ร^๕อบ ดู^๕หนึ่ง^๕ท^๕อง^๕ชา^๕ว^๕ส^๕าล^๕และ^๕ท^๕อง^๕ชา^๕ว
 แดง ๑ ๗

พระมหาปริสลักษณะเป็น^๕คำ^๕รบ^๕เก้าน^๕นั้น^๕คือ วิ^๕ติ^๕โก
 ว^๕อ^๕โน^๕น^๕มัน^๕โต อุ^๕โก^๕หิ ปา^๕ณ^๕ิต^๕เล^๕หิ ชา^๕น^๕ุกา^๕นิ ปริ^๕ม^๕ัส^๕ติ
 ปริ^๕ม^๕ัช^๕ช^๕ติ ว่า^๕พระ^๕มหา^๕บุ^๕ร^๕ษ^๕เส^๕ด็จ^๕ประ^๕ดิ^๕ษ^๕ฐา^๕น^๕ต^๕ร^๕ง มิ^๕ได้

น้อมพระองค์ลง และลูบพระชานุมณฑลได้ ด้วยฝ่า
พระหัตถ์ทั้งสอง ๓ ฯ ๙ ฯ

พระมหาปรีดีลักษณะเป็นคำรบสิบนั้นคือ โกโลहित
วัตถุคุษโห ว่ามีพระองค์ทาบอันฝักเหมือนด้วยฝักบัว
ทองกำบังไว้ ดุจหนึ่งทาบแห่งสัตว์ มอสุสุราชแล
บุญชร เป็นต้น ๓ ฯ ๓๐ ฯ

พระมหาปรีดีลักษณะเป็นคำรบสิบเอ็ดนั้นคือ สุวันณ
วันโน ว่ามีพระสรีระสนิทแน่นละเอียด ดุจหนึ่งแห่ง
ทองอันบุคคลขัดด้วยชาตหรรณ แลวณเปลวประทปกวต
แลวกระทำปริกรรมด้วยรงแลวแลตงไว้ แลผิวพระกาย
นงามแลมีอนด้วยสีทอง ๓ ฯ ๓๑ ฯ

พระมหาปรีดีลักษณะเป็นคำรบสิบสองนั้นคือ สุ
มัจฉว ว่ามีผิวหนึ่งอันละเอียด เหตุตงน อนว่ารุลอน
ละเอียดแลระอองอันนำมาซึ่งการเคราหมอง กมิได้ของ
อยู่ในพระบวรกาย แม้นตกตองกกลงเกลอนไป ดจ
หนึ่งดอมน้ำ อันกลมกลึงไป จากไบบัว แม้นฉะนนกต

สมเด็จพระสัมพันธูปุทธเจ้าทั้งหลายกระทำซึ่งอุทกกิจ มี
 ข้าราชการเป็นต้น เพอประโยชน์จะถือน้ำซึ่ง
 รัชกาลสภายแลประโยชน์จะให้เป็นบุญแก่ทายาททั้งหลาย
 ๑๒

พระมหาปริสลักษณะเป็นคำรบสิบสามนั้นคือ เอเก-
 กลโธ ว่ามีพระโลมาบังเกิดในชุมพระโลมา ๆ ละเส้น
 ๑๓

พระมหาปริสลักษณะเป็นคำรบสิบสี่นั้นคือ อุทกค
 โธ ว่ามีพระโลมาทั้งหลาย มีปลายขนขึ้นเบื่องบน
 ถัดมาว่า พระโลมาทั้งหลาย อันมีพรรณอันดำสนิท
 ข้างหนึ่งว่าดอกอุทัยเขียว เวียนเป็นทักษิณาวฏี ครั้น
 เมื่อสุด ก็มีปลายขนเบื่องบนแล้วกตงอยู่ มีอาการ
 ข้างหนึ่งว่าแล้วแลดูซึ่งศิริโสภาคแห่ง พระ พักตร์ มณ ทล
 ๑๔

พระมหาปริสลักษณะเป็นคำรบสิบห้า นั้น คือ พรหม
 สกลโธ ว่ามีพระกายตรงดุจหนึ่งกายแห่งพรหม ๑๕

พระมหาปริสัลักษณะเป็นคำรบสิบหกนั้น คือ สัตตสุ-
 สโท ว่ามีพระองค์หนาดวยพระมังสะบริบูรณ์เป็นอันด
 ในที่เจ็ดแห่ง คือ หลังพระหัตถ์ทั้งสอง แลหลังพระบาท
 ทั้งสอง แลพระอังสาทั้งสองแลพระสอหนึ่ง เหตุดังนี้
 หลังพระหัตถ์แลพระบาททั้งหลาย จึงมีชายพระเส้นกำบัง
 บมิได้ปรากฏ ๑ ฯ ๑๖ ฯ

พระมหาปริสัลักษณะเป็นคำรบสิบเจ็ดนั้นคือ สัปปุ-
 พัทธกาโย ว่ามีพระกายท่งปวงบริบูรณ์ ดูหนึ่งกึ่ง
 กายท่อนหน้าแห่งพระยาราชสีห์ พระยาราชสีห์มกาย
 ท่อนหน้าบริบูรณ์ ท่อนเบื้องท้ายบกพร่องมิได้บริบูรณ์
 พระกายท่งปวงแห่งพระมหาบุรุษเจ้านน เหมือนดวยกาย
 ท่อนหน้าแห่งพระยาราชสีห์ ๑ ฯ ๑๗ ฯ

พระมหาปริสัลักษณะเป็นคำรบสิบแปดนั้นคือ ปิตัน-
 ตรังโส ว่ามีท่ามกลางพระปฤษฎางค์ จำเดิมแต่กฏ
 ประเทศตราบเท่าถึงพระสอ แลแลตั้งอยู่เป็นอันด ท่าม
 กลางปฤษฎางค์ก็เสมอดุจแผ่นกระดานทอง ๑ ฯ ๑๘ ฯ

พระมหาปริสลักษณะเป็นคำรบสิบเก้าอันคือ นิโครธ
 ปริมณโฑ ว่ามีพระปริมณฑลดูหนึ่งปริมณฑลแห่ง
 คั่นโดย คือพระกายสูงเท่าใด แล้วคือพระพาหอัน
 เหนือคอดอกทั้งสองข้าง วัดถึงที่สุดข้างโน้นข้างนี้ก็มีประ-
 มานเท่านั้น ๑ ฯ ๑๙ ฯ

พระมหาปริสลักษณะเป็นคำรบยี่สิบอันคือ สัมภวภูฏ
 จินโต ว่ามีพระศอกกลมเสมอด้วยรูปตะโพกน้อยอันแล้ว
 คั่นโดย เมื่อพระองค์ตรัสพระพุทธรูฏกา พระเส้นก็ไม่
 ปรากฏ พระศอกเฉียงดังดูหนึ่งเฉียงเมฆ ๑ ฯ ๒๐ ฯ

พระมหาปริสลักษณะเป็นคำรบยี่สิบเอ็ดอันคือ รลัค
 กัลลัค ว่า มหาบุรุษ เจ้ามั่นเส้นอัน จะรับรสอาหาร อัน
 ประเสริฐ คำพิสดารว่า พระเส้นสำหรับจะนำไปซึ่ง
 รสอาหารนั้นถึงเจ็ดพัน มีปลายขนมาณเบองบนแล้ว
 ประชุมเข้าทพระศอก เหตุดังนี้พระอาหารประมาณเท่า
 เม็ดตงาตกถึงปลายซิวหา ก็แผ่ซาบทั่วพระกายทั้งปวง
 ๑ ฯ ๒๑ ฯ

พระมหาปรีศลักษณะเป็นคำรบยสืบสองนั้น คือ สห-
 หนุ ว่ามีพระหนุเหมือนด้วยคางแห่งราชสีห์ คางเบอง
 ต้าแห่งราชสีห์บริบูรณ์ พระหนุแห่งพระมหาบุรุษบริบูรณ์
 ทงเบองบนเบองตา ปรากฏเหมือนวงพระจันทร์เมอวนสืบ
 สองคำ ๑ ฯ ๒๒ ฯ

พระมหาปรีศลักษณะเป็นคำรบยสืบสามนั้นคือ จัตตา
 พัททันโต ว่ามีพระทนต์ถวนสืบ ๑ ฯ ๒๓ ฯ

พระมหาปรีศลักษณะเป็นคำรบยสืบสี่นั้นคือ สัม-
 พัททันโต ว่ามีพระทนต์เรียบเสมอดุจหนึ่งพนแห่งสังข์ อัน
 บุคคลดัดด้วยเลื่อย ๑ ฯ ๒๔ ฯ

พระมหาปรีศลักษณะเป็นคำรบยสืบห้านั้นคือ อวิร-
 พัททันโต ว่ามีพระทนต์มีได้ห่าง และชิดดุจหนึ่งวารีอยชด
 ด้วยภูกัน แลงามดุจหนึ่งระเบียบแห่งแถวเขยรอนบุคคล
 ตั้งไว้ในเครื่องทอง ๑ ฯ ๒๕ ฯ

พระมหาปรีศลักษณะเป็นคำรบยสืบหกนั้นคือ สุตุ-
 ทาโร ว่ามีพระเขี้ยวอันขาวบริสุทธิ์ ประกอบไปด้วย

พระศรีมรณัง ๑ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

๒๖ ๓

พระมหาปริสัลักษณะเป็นคำรบยสืบเจ็ดนั้นคือ ปหุ
จิวิโท ว่ามีพระชีวหาอันอ่อนเลียวแลกว้าง แลประ
กอบไปด้วยวรรณอันงาม อาจตรหลบเข้าแล้วแลดู
ร่องพระนาสิกได้เพราะเหตุอ่อน แลอาจเลียวดูช่อง
พระกรรณทั้งสองได้เพราะเหตุยาว แลอาจแผ่ปกพระ
หน้าได้ทั้งปวง ถึงที่ไรพระเกศเหตูกว้าง ๓ ๓ ๒๗ ๓

พระมหาปริสัลักษณะเป็นคำรบยสืบแปดนั้นคือ พรหม
ฉโร ว่ามีพระสุรเสียงดุจหนึ่งเสียงแห่งพรหม แลนการ
เวท คือบริสุทธิ์ประกอบไปด้วยองค์แปด ชนม่าจำเดิม
แต่พระนาสิก เพราะเหตุว่าที่ บังเกิดแห่ง อักษรอันกุศล
ขารมหากำระให้บริสุทธิ์ ๓ ๓ ๒๘ ๓

พระมหาปริสัลักษณะเป็นคำรบยสืบเก้า นั้นคือ อภิ
นิลเนตโต ว่ามีพระเนตรอันดำสนิทยังนัก ไซ้จะดำสนิท
ทั้งดวงพระเนตรหามีได้ แลพระเนตรทั้งสองนั้น ในที่อัน

ควรจะเขียวก็เขียวบริสุทธิ์ยิ่งนัก เหมือนด้วยสีดอกสาม
 หาว ที่ควรจะเหลืองก็เหลืองบริสุทธิ์ เหมือนด้วยดอก
 กรรณิกา ที่ควรจะแดงก็แดงบริสุทธิ์ เหมือนด้วยพรรณ
 แห่งดอกหงอนไก่ ที่ควรจะขาวก็มีพรรณอันขาวบริสุทธิ์
 เหมือนด้วยดาวประกายพุกกะ ที่ควรจะดำก็ประกอบ
 ไปด้วยพรรณอันดำบริสุทธิ์ เหมือนด้วยลูกประคำดีควาย
 แลพระเนตรทั้งสองนั้น ปรากฏดูหนึ่งว่าสีหบัญชรแก้ว
 มณีอันเทพดาเผยไว้ในสุวรรณวิมาน ๓ ๗ ๒๙ ๗

พระมหาปฐักษณะเป็นคำรบสามสืบนั้นคือ โคปุระโม
 ว่าดวงพระเนตรทั้งปวงอันมองเห็น ดูดวงเนตรแห่งโคปุระ
 มีพรรณอันแดง อันคลอດในครุหนึ่งนั้น ๓ ๗ ๓๐ ๗

พระมหาปฐักษณะเป็นคำรบสามสืบเ็ดนั้นคือ
 อุณณา ภูมุกันตเว ชาตา ว่าพระอุณณาโลมแห่งพระ
 มหาบุรุษ มีอยู่ในระวางแห่ง พระ ขนงท่าม กลาง พระนลาฏ
 มีพรรณอันขาวบริสุทธิ์ เสดมอดด้วยพรรณดาวประกาย-
 พุกกะ แลอ่อนดูหนึ่งพ่นแห่งฝ้าย อันบุคคลคิดได้ร้อย

หาระแล้ว แลได้ลงในน้ำมันเนยอันใสแลตั้งไว้ อนึ่งว่า
 เฒ่าอดวยนั้นดั่งนี้ ว่าอุปมาด้วยพรรณอันขาว แล
 พรรณอุณาโลมนั้น ถ้าแลพระองค์จะถือเอาที่สุดแล้ว
 และคร่าออกก็ยาวประมาณถึงพระพาหา ครั้นสละแล้วก็
 เวียนเป็นทักษิณาวฏฏ แลมีปลายขนเบอบบนแลตั้งอยู่
 เป็นอันดี แลรุ่งเรืองด้วยศรัทธาอันพึงใจยิ่งนัก ดุจหนึ่งต่อม
 เนิลอันบุคคตังไว้ ในท่ามกลางแผ่นกระดานทอง ถ้ามี
 วรรนิกแลมีอนัชรชารา อันออกมาจากหม้อทอง ถ้า
 มีอันหนึ่งดุจหนึ่งดาวประกายพุกฤษ์ อันรุ่งเรืองอยู่ในอากาศ
 อันยอมไปด้วยรัศมีแห่งอรุณ ๑ ๗ ๓๓ ๗

พระมหาปริสัลักษณะเป็นคำรบสามสิบสองนั้น คือ
 อุณห์สีโล ว่ามีพระเศียรอันประกอบไปด้วยพระอุณห์สี
 และบทว่า อุณห์สีโล นี้อาศัยอรรถสองประการคือ
 สภาวะมีพระเศียร อันมีพระนลาฏเต็มบริบูรณ์ดุจหนึ่ง
 พ้นไปด้วยแผ่นอุณห์สีประการ ๑ คือสภาวะมีพระเศียร

อันบริบูรณ์ประการ ๑ และข้อ ซึ่ง ว่ามีพระ นลาฏอัน
 บริบูรณ์นั้น คือพนพระมั่งคั่งนุชน จำเดิมแต่หมวก
 พระกรรมเบองขวาปกขอบพระนลาฏทงปวง มาตราบ
 เท่าถึง หมวกพระกรรม เบองซ้าย และ รุ่งเรือง เลื่อม
 ประภัสสรเหมือนด้วยแผ่นอุณหิส แห่งพระมหากษัตริย์
 อันมีมาในภายหลัง ชนทั้งหลายเห็นพระลักษณะอันนี้ จึง
 ได้กระทำ แผ่นอุณหิส ถวายแก่ กษัตริย์ ทั้งหลาย สืบ ๆ มา
 ข้อซึ่งว่าพระเคียรอันบริบูรณ์นั้น คือพระเคียรแห่งพระ-
 มหาบุรุษเจ้านนกลมบริบูรณ์มิได้บกพร่อง งามดุจดังของ
 อันบุคคลคลั่งให้กลมแล้วและตงไว้ นัยหนึ่งว่ากลมเสมอน
 ต่อมน้ำ และพระมหาปฐิสลักษณ์ คือ อุณหิสสีใสนม
 อธิบายเป็นสองประการนั้น ๑ ฯ ๓๒ ฯ

พิจารณาดตามพระบาลี และอรรถกถาฎีกาหา
 ปรีณิพพานสูตรและชินาถังการได้ความแต่เพียงนี้ ฯ

ถวายเป็นวิธานในททวัดดีสมหาปฐิสลักษณ์ ๓๒ ประการ
 สิ้นอธิบายแต่เท่านี้ ฯ

พระมหาปริสส์ลักษณะ ๓๒ นั้น แต่ละพระองค์ ๆ สัมเด็จพระ
พุทธทรงพระภาคเจ้า จำแนกเป็นนัยโดยอาการ ๔ ๆ ก็มี
คือกุศลกรรมที่เป็นผู้แต่งให้ได้ ๑ กับมสรีกชกั คือลำแดง
และอกรรม ๑ ลักษณะ ๑ คือลักษณะ ๑ ลักษณะอันสั่งได้
คืออันสั่งแห่งพระลักษณะ ๑ เป็นอาการ ๔ นั้น ๆ

พระมหาปริสส์ลักษณะเป็นปถมคือ สุปตัญญูตปาหน
มีกุศลธรรมสุจริต ๓ ประการ มีกายสุจริตเป็นอาทิ และ
ฐานถึงวิภาค คือจำแนกแจกทานและสมาทานศีลและ
รักษาศูโบสถ์ และปฏิบัติบิณฑามารดาสมณพราหมณา
จารี และเคารพแก่ผู้ใหญ่ในตระกูลเป็นอาทิ ที่พระองค์
บังเกิดเป็นมนุษย์ในกาลก่อน สมาทานมั่นมิได้เงยโคลง
สร้างสมมาสิ้นสือส่งไชยกับเศษแสนมหากัปนั้น และ
เป็นกุศลธรรมตกแต่ง กับมสรีกชกันั้นคือ สุปตัญญูตปาหน
ลักษณะบังเกิดให้ปรากฏว่าโลกกับทั้งเทวโลกจงรู้เกิด ว่า
พระองค์มีสมาทานมั่นในกุศลธรรมทั้งปวง ด้วยเหตุคือมี

พระบาทอันประดิษฐานเป็นอันตน ลักษณะ ก็คือภาวะมี
พระบาทตั้งเป็นอันตนนั้น สภาวะอันปัจจุามิตรบมิอาจเพื่อ
จะให้จลาจลได้นั้น เป็นอันสิ่งส่งผลแห่งพระมหาปฐิธ
ลักษณะนี้ ๓

พระมหาปฐิธลักษณะองค์หนึ่งคือ จักกลักษณะปา
นั้น ว่าด้วยกรรมได้แก่กุศลที่พระองค์เสวยพระชาติเป็น
มนุษย์ในภพก่อน ๆ และได้นำมาซึ่งความสุขเกษมเป็น
อันมาก คือช่วยบันเทาเสียซึ่งทุกข์ภัยต่าง ๆ และตกแต่ง
พิทักษ์รักษาคุ้มครองป้องกันเป็นธรรม สัจจัตใน ประเทศราว
ป่าและบ้านเมือง ให้ทาน วัตถุ ๓๐ ประการ คืออันนทาน ๑
ปานทาน ๑ วัตถุทาน ๑ ยานทาน ๑ มาลาทาน ๑ คันธ-
ทาน ๑ วิเลปนทาน ๑ สยันทาน ๑ อาวาสทาน ๑ ปทีปย
ทาน ๑ เป็น ๓๐ ประการกับทั้งบริวาร ชื่อว่าสัทธิวาร-
ทาน ๓

อันนทานนั้นคือ ให้ข้าวยาข้าวส่วยเป็นทาน เมื่อ
ให้ข้าวยาแก่พระภิกษุสงฆ์ ก็ให้กับทั้งพยานุชนะ แล้ว

ถวายของกตมีประการต่าง ๆ แล้วถวายปณิโกชนาหาร
มือเนกสุปพยัญชนะเป็นบริวาร เมื่อจะให้ปานทานก็ให้
น้ำปานะ มีน้ำมะม่วง เป็นอาทิ อันนับเข้าในอุัฐบานแปด
ก็มิให้แต่น้ำปานะเปล่า กระทำข้าวยาคุข้าวส่วยเป็นบริ-
วารแล้วและให้ ฯ

เมื่อจะให้วัตถุทานเป็นผืนผ้ายังมีได้สำเร็จ ก็คิดให้
หอยเป็นผาจรชน ๑ กติ ๒ ชน กติเป็นอาทิ แล้วก็ให้ตาย
เส้นด้ายพัน และเข็ม ให้อาสนะทนต์เย็บผ้า และข้าวยาคุ
ข้าวส่วย และน้ำมันทาหลังทาเท้า ให้น้ำย้อมและรางได้
น้ำย้อม และกับบิณฑการกล่าห์รับย้อมผ้า ฯ

เมื่อจะให้ยานะคือรองเทาก็ให้ถุงสำหรับใส่ และไม่
สำหรับห้อย และน้ำมันทา และกระทำสิ่ง ๓ ประการ
คือข้าว คือ น้ำปาน คือผ้า เป็นบริวารแห่งยานทานนั้นแล้ว
จึงให้ ฯ

เมื่อจะให้มาลาทานก็มิให้แต่ดอกไม้อ้วน กระทำ
ให้เจียดด้วยของหอม และกระทำสิ่ง ๔ ประการ ซึ่งกล่าว
แล้วในเบื้องต้นเป็นบริวารแล้วจึงให้ ฯ

เมื่อจะให้คันธทานเพื่อจะบูชาพระมหาโพธิ์ แลพระ-
 เจดีย์ แลอาสนะที่พังชรรวมและโบลานที่จารึกพระพุทธรวณะ
 และอบเสนาสนะก็ดี ไม่ให้แต่ของหอมเปล่า ให้ทั้งหิน
 สำหรับบดและภาชนะสำหรับใส่ และกระทำสิ่ง ๕ ประการ
 อันกล่าวแล้วในเบื้องต้นเป็นบริวารแล้วจึงให้ ฯ

เมื่อจะให้วิเลปนทาน คือเครื่องลูบไล้ มีต้นว่า
 หรดาล และมโนลีลา และแป้งจินณปิระ เพื่อประโยชน์
 แก่พระเจดีย์เป็นอาทิ ก็ให้กับทั้งภาชนะและกระทำสิ่ง ๖
 ประการ อันกล่าวแล้วในเบื้องต้นเป็นบริวารแล้วจึง
 ให้ ฯ

เมื่อจะให้ปัทมทาน คือน้ำมันตามบูชาในลานพระ-
 เจดีย์และพระมหาโพธิ์ โรงที่พังชรรวมที่อ่านโบลานก็ดี ก็
 ให้กับทั้งใส่ประทักษิณของประทักษิณภาชนะใส่น้ำมัน และ
 กระทำสิ่ง ๘ ประการดังกล่าวแล้วในเบื้องต้น เป็นบริวาร
 แล้วจึงให้ ฯ

ให้ท่านตั้งชื่อว่าสปริวารทานเป็นกุศลธรรม ให้
เกิดเป็นมหาปุริสลักษณะ คือจักรกัณฐปาท ฯ

กัมมสิริขกณนั้นคือ ให้ปรากฏว่าโลกจึงรู้เถิดว่า
พระองค์นำมาซึ่งประโยชน์และสุขแก่ชนเป็นอันมาก และ
ให้สปริวารทานมาแต่ก่อน ๆ ด้วยเหตุคือ ฝ่ายพระบาท
ปรกอบไปด้วยจักรลักษณะนี้แล ฯ

ลักษณะอันสั่งสอนได้แก่สภาวะมบริวารมาก ฯ

พระมหาปุริสลักษณะ ๓ พระองค์ คือ อายตบัพณัท
และทฆกุส ๔ และพรหมมุชุตต ๓๕ นี้ รวมกรรมรวม
อันสั่งสอน กรรมนั้นได้กระทำพระองค์บังเกิดเป็นมนุษย์
ในภพก่อน ๆ และเว้นจากปาณาติบาตมาตั้งกาลนาน
กัมมสิริขกณนั้นคือ ให้ปรากฏว่าโลกทั้งปวง กับทั้ง
เทวโลกจึงรู้ว่า พระองค์เว้นจากปาณาติบาตมาตั้งกาล
ช้านาน ด้วยเหตุคือพระมหาปุริสลักษณะทั้งสามนี้ ฯ

พระมหาปุริสลักษณะองค์หนึ่งคือ สัตตสุสัท ๓๖ ท
หนาเจตแห่งนั้นว่าด้วยกรรม ก็ได้แก่กริยาอันพระองค์

ให้ประณัตโกชนทาน สันกาลสือสงไสยยิ่งด้วยเสนมหา
 กัลป์ เป็นกรรมตกแต่งให้บังเกิด กัมมสริกขกนั้นได้
 แก่สภาวะให้ปรากฏว่าโลกทั้งปวง กับทั้งเทวโลกจรรฐซึ่ง
 สภาวะแห่งพระองค์ให้ประณัตโกชนทาน มาสันกาลนาน
 ด้วยเหตุนี้เกิด ๗

ลักษณะนั้นคือมัทหนาเจ็ดแห่ง มีได้ประณัตลามเป็น
 อานิสงส์ ๗

พระมหาปริสลักษณะ ๒ พระองค์ คือ มุทุตลหัตถ
 ปาท ๕ และชาลหัตถปาท ๖ นั้น รวมกรรมรวม
 อานิสงส์ กรรมนวกได้แกกิริยา อันพระองค์กระทำ
 สงเคราะห์เกมหาชนด้วยสังคหวัตถ ๔ คือทาน ๑ ปิย-
 วาจา ๑ ประพฤติซึ่งประโยชน์คือ สังก่อนให้รู้จักซึ่งกิจ
 อันควรและมิควรจะพึงกระทำ และบุคคลอันควรและมี
 ควรจะพึงสงเสพเป็นอาทิ ๑ คือสภาวะร่วมสุขร่วมทุกข์
 กัน ๑ เป็น ๔ ประการ อันพระองค์สร้างสมสันกาลนาน
 นี้แลเป็นกุศลกรรมให้บังเกิด พระมหาปริส ลักษณะทั้งสอง
 พระองค์นี้ ๗

ให้ประณิตโกชนทาน สันกาลสื่อสงไสยยิ่งด้วยแสนมหา
 กัลป์ เป็นกรรมตกแต่งให้บังเกิด กัมมสริกขกนั้นได้
 แก่สภาวะให้ปรากฏว่าโลกทั้งปวง กับทั้งเทวโลกจรรฐ
 สภาวะแห่งพระองค์ให้ประณิตโกชนทาน มาสันกาลนาน
 ด้วยเหตุนี้เกิด ๗

ลักษณะนค่อมทหนาเจ็ดแห่ง มีได้ประณิตลามเป็น
 อานิสส์ ๗

พระมหาปริสลักษณะ ๒ พระองค์ คือ มุทุตลหัตถ
 ปาทท ๕ และชาลหัตถปาทท ๖ นน รวมกรรมรวม
 อานิสส์ กรรมนนก็ได้แกกิริยา อันพระองค์กระทำ
 สังเคราะห์แกมหาชนด้วยสังคหวัตถ ๕ คือทาน ๓ ปีย-
 วาจา ๑ ประพฤติซึ่งประโยชน์คือ สั้งสอนให้รู้จักซึ่งกิจ
 อันควรและมิควรจะทำ และบุคคลอันควรและมิ
 ควรจะพึงส้องเสพเป็นอาทิ ๓ คือสภาวะร่วมสุขร่วมทุกข์
 กัน ๓ เป็น ๔ ประการ อันพระองค์สร้างสมสันกาลนาน
 นี้แลเป็นกศลกรรมให้บังเกิด พระมหาปริส ลักษณะทั้งสอง
 พระองค์นี้ ๗

อภินิหารสังสนันไดแก่สภาวะ พระองค์มีบริษัชน
 สวรรค์เป็นอันดี ๗

พระมหาปริสลักษณะ ๒ พระองค์คือ อุตสังฆปาท
 ที่ ๒ และอุทรรคโคมที่ ๔ ร่วมกรรมร่วมอันสังสวาทด้วย
 กรรมคือกิริยา อันพระองค์กล่าววจา อันอาศัยซึ่งประ
 หารกรรมหน้า และอาศัยซึ่งทศกัศธรรมเป็นวจาอัน
 เป็นกรรม คือสังกตสันกาลชานาน ๗

อภินิหารก คือ สภาวะให้ปรากฏว่าโลกทั้งปวงกับ
 สภาวะโลกจริงว่า พระองค์กล่าววจาอันสังกตเห็นปาน
 ๗

อภินิหารสังสนันคือ สภาวะพระองค์อุดมประเสริฐ
 สภาวะคืออภินิหารทั้งปวง ๗

พระมหาปริสลักษณะพระองค์หนึ่งคือ เอนิสังโมที่ ๘
 ก็ได้กิริยาอันบอกวิสามพาหวิชาเป็นต้น
 และบอกข้อปสาตร์ต่าง ๆ และจรรณะคือ คัล ๕ คัล ๘

ศีล ๓๐ และพระปาฏิโมกขสังวรศีล และกัมมสังกตฐาน
ปัญญาเป็นต้น โดยเคารพ เป็นกุศลกรรมตกแต่งให้ได้ ฯ

กัมมสังกตชนนั้นคือ ลำแดงให้ปรากฏว่าโลกทั้งปวง
จรรู้เถิดว่า พระองค์บอกวิชาบอกศิลปศาสตร์เป็นอาทิโดย
คำรบสิ้นกาลนานด้วยเหตุนี้ ฯ

อานิสต์ นั้น คือภาวะ มี ลาภอัน สมควร แก่ขราวาส
และบรรพชิต ฯ

พระมหาปริสัลักษณะ ๒ พระองค์ คือ ฐิตโกว อโนน
มันโต ปริมุขตที่ ๙ เสนิโครขปริมัทธโลที่ ๑๙ ว่า
ด้วยกรรม ก็คือสภาวะพิจารณาตรึกตรอง ในกิจอัน
จะสังเคราะห์เสมอเกมหาชน และรู้ว่าบุคคลผู้ใด ๆ ควรจะ
นับถือว่าประเสริฐ และรู้ว่าคุณวิเศษแห่งบุรุษอันประ-
เสริฐด้วยคุณ และรู้ว่าบุรุษผู้ควรแก่ทานสักการะเพียง
นี้ ๆ ใครควรแก่ทานสักการะเพียงใดก็สังเคราะห์ให้เพียง
นั้น ปัญญาหยั่งรู้บุรุษวิเศษเช่นนี้ และเป็นกุศลกรรมที่
พระองค์สร้างสมมาสิ้นกาลช้านานตกแต่งให้ได้ ฯ

กัมมัสริกขณันคือ ให้ปรากฏว่าโลกจรรู้เกิดว่า
พระองค์ครูจากบุรุษพิเศษ แล้วกระทำสงเคราะห์ให้เสมอสัน
ตธานานด้วยเหตุนี้ ฯ

ว่าด้วยลักษณะานิสังสนัน ก็ได้แก่นิสัมบัติและอริย
ทรัพย์ ๘ ประการ ฯ

พระมหาปริสัลักษณะ๓พระองค์คือ สิ้นอุปพัทฌมกาย
๓๓ และปิตตตันตรังสีที่ ๑๘ และสมวัฏฏชนรที่ ๒๐ นี้ว่า
ด้วยกรรม ก็คือสภาวะปรารธนาความจำเริญและประ
โยชน์ และความสุภาพหาภัยมิได้แก่มหาชน ด้วย
พระปริวิตกว่าทำในนมหาชนนี้ จักจำเริญด้วยศรัทธา
และศีลและสัจและทานและบริจาค และเจริญด้วยโลกีย
ทรัพย์และปัญญา ทำในนเขาจะเจริญด้วยธัญญาหาร
ธัมมปัตติและเขตตวัตถุ และสัตว์ทวิบาทจัตุบาทและบุตร
ภรรยา และทาสกรรมกรบุรุษ และญาติและมิตรเฝ้าพันธุ
สภาวะปรารธนาซึ่งความเจริญแก่มหาชนดังนี้ เป็นกุศล
กรรมตกแต่งให้ได้ ฯ

กัมมสรีกชกคือ ให้ปรากฏว่าโลกกับทั้งเทวโลกจ
 ะเกิดว่า พระองค์ปรารถนาซึ่งความจำเริญ ด้วยประ
 โยชน์แก่มหาชนมาสิ้นกาลนานด้วยเหตุนี้ และมีสภาวะ
 บมิตได้เสื่อมจากสมบัติ และพระอริยทรัพย์ ๗ ประการ มี
 ศรัทธาเป็นต้นเป็นอันสงฆ์

พระมหาปรัสถลักษณะพระองค์หนึ่งคือ รสัคคัคค
 ที่ ๒๓ นี้ว่า มีพระเส้นอันรับรสอาหารอันประเสริฐนั้นว่า
 ด้วยกรรม ก็ได้แก่กุศลกรรมอันเป็นเหตุหาโรคมิได้ คือ
 สภาวะมิได้เบียดเบียนสัตว์ ผู้อื่นให้ลำบากด้วยมือด้วยกอน
 ดินด้วยไม้คอน และเครื่องสำตราวุธด้วยพระองค์ และมีได้
 บังคับให้ผู้อื่นเบียดเบียน เป็นกุศลกรรมอันสร้างสมมา
 สิ้นกาลชานานนั้นเป็นกรรม ฯ

กัมมสรีกชกนั้นคือ ให้ปรากฏว่าโลกจจะเกิดว่า
 กรรมอันเป็นเหตุให้หาโรคมิได้นั้น พระองค์กระทำส
 ินกาลชานานด้วยเหตุนี้ และมีอาพาชน้อยเป็นอันสงฆ์ ฯ

พระมหาปรัสถลักษณะ ๒ พระองค์คือ อภินนเนตต

และโคปรุท ๓๐ อันให้สำเร็จซึ่งเนตรสมบัตินั้น
อันกรรมร่วมอันสิ่งกัน ว่าด้วยกรรมกคอกิริยา อัน
พระเนตรแลดูพหูชน ด้วยพระเนตรอันเป็น
อันกรรมอันพระองค์สร้างสมมาสิ้นกาลช้านาน
๗

อันมณีรักษกนนั้นคือ ให้ปรากฏว่าโลกจรรู้เกิดว่า
อันกรรมอันมหาชนด้วยจักขุอันเป็นทรก สิ้นกาลนาน
อันมณีรักษกนนั้นคือ ให้ปรากฏว่าโลกจรรู้เกิดว่า
อันกรรมอันมหาชนด้วยจักขุอันเป็นทรก สิ้นกาลนาน
๗

พระมหาปริสัลักษณะ ๒ พระองค์คือ เอเกกโลโมที่ ๓๓
อันกรรมอันมหาชนด้วยจักขุอันเป็นทรก สิ้นกาลนาน
อันกรรมอันมหาชนด้วยจักขุอันเป็นทรก สิ้นกาลนาน
๗

อันมณีรักษกนนั้นคือ ให้ปรากฏว่าโลกจรรู้เกิดว่า
อันกรรมอันมหาชนด้วยจักขุอันเป็นทรก สิ้นกาลนาน
อันกรรมอันมหาชนด้วยจักขุอันเป็นทรก สิ้นกาลนาน
๗

ด้วยเหตุนี้ และมีสภาวะมหาชนประพัตตาม โดยอนุกุล
แก่พระอชฌาครัยเป็นอันสงส์ ๗

พระมหาปริสลักษณะ ๒ พระองค์คือ จัตตาพิสตันโต
ที่ ๒๓ และอวิรพตันโตที่ ๒๕ ร่วมกรรมร่วมอันสงส์กัน
ว่าด้วยกรรม ก็ออกกล่าวคำอันมิได้เป็นปีสุณาวาจาสัน
กาลนาน เป็นกุศลกรรมนิยมให้ได้ ๗

กัมมสริกขกนนั้นคือ ให้ปรากฏว่าโลกทั้งปวงจรรู
เถิดว่า พระองค์มิได้กล่าวคำปีสุณาวาจ อันเป็นเหตุจ
ให้ชนแตกร้างจากกัน สิ้นกาลช้านานด้วยเหตุนี้ และมี
อเภชบริสัชเป็นอันสงส์ ๗

พระมหาปริสลักษณะ ๒ พระองค์คือ ปหุตชีโว
ที่ ๒๖ และพรหมสโรที่ ๒๘ ร่วมกรรมร่วมอันสงส์กันว่า
ด้วยกรรม ก็ออกกล่าวคำเว้นจากผรุสวจา อันสร้างสมมา
สิ้นกาลนาน ๗

กัมมสริกขกนนั้นคือ ให้ปรากฏว่าโลกทั้งปวงจรรู

เกิดว่า พระองค์ผู้มีได้กล่าวคำมรณสาจาก สิ้นกาลนานด้วย
เหตุนี้ และมีถ้อยคำอันบริสุทฺธพิงเชอถ้อยเป็นอันสงัด ฯ

พระมหาปริสฺสลักษณะพระองค์หนึ่งคือ สัททนต์ที่ ๒๒
ได้กล่าวซึ่งสัมปปลापถา เป็นกุศลกรรมนิยมให้
ได้ ฯ

กัมมสริกขณนั้นคือ ให้ปรากฏว่าโลกทั้งปวงจรรู
เกิดว่า พระองค์ผู้มีได้กล่าวคำสัมปปลाप สิ้นกาลนาน
ด้วยเหตุนี้ และหาผู้อาจกำจัดมิได้เป็นอันสงัด ฯ

พระมหาปริสฺสลักษณะสองพระองค์ คือ สัมทนต์ที่ ๒๔
และสุตฺตาทฐที่ ๒๖ นรวมกรรมร่วมอันสงัดกัน กรรมนั้น
คือสัมมาอาชวะ เป็นกุศลกรรมนิยมให้ได้ ฯ

กัมมสริกขณนั้นคือ ให้ปรากฏว่าโลกจรรูเกิดว่า
พระองค์เดียวชวตด้วยสัมมาอาชพอนบริสุทฺธเสมอ สิ้น
กาลนานด้วยเหตุนี้ และมีสุจบริวารเป็นอันสงัด ฯ

พระมหาปริสฺสลักษณะพระองค์หนึ่งคือ โกโสหิตวตฺถุ
คฺยทที่ ๓๐ นนวดด้วยกรรม คือกุศลทพระองค์เสวยพระ

ชาติเป็นมนุษย์ในภพก่อน ๆ และตั้งอยู่ในราชสมบัติ
 ได้ยังคนทั้งหลาย อันเป็นญาติและมิตรและสหายร่วม
 กัน และพลัดพรากจากกัน สิ้นกาลช้านานให้ประ
 พบกัน คือตั้งบุรุษทั้งหลายให้ประจำไว้ในที่ทาง ๔ แพร
 เป็นอาทิในภายในพระนคร และประตูพระนครทั้ง ๔
 คอยดู ถ้าเห็นมารดาพลัดบุตรเที่ยววิลาปหา ก็ให้ปล
 เอาใจ ให้อาบน้ำและให้บริโภคน้ำอาหาร แล้วก็ยังคน
 ช่วยเสาะแสวงหาบุตร เมื่อพบแล้วก็ให้พามาให้ประ
 กันกับมารดาเป็นอาทิดังนี้ เป็นกุศลกรรมให้เกิดพระม
 ปุริสลักษณะ

กัมมสังคetan ๕ เป็นเนื่อความว่าคนทั้งหลายที่สม
 พร้อมเพรียงกัน อยู่ไม่พลัดพรากจากกันแล้ว ย
 ประคองป้องปกซึ่งกัน ๆ และปิดบังเสียซึ่งโทษแห่ง
 ๕ พระองค์สร้างสมมาสิ้นกาลนาน เป็นกรรมนิ
 ให้เกิดมหาปุริสลักษณะ คือพระองค์ที่ดับอันผู้กนิ
 ปิดไว้ให้ปรากฏว่า โลกทั้งปวงกับทั้งเทวโลกจึงรู้เกิด

พระองค์กระทำกุศลเห็นปานดั่งนี้ ด้วยเหตุพระคุณลักษณะ
กัมมวิริยคุณ

ว่าด้วยลักษณะก็คือ โภโธหิตวัตตคุณลักษณะนั้น ฯ

ว่าด้วยอานิสังส กคือสภาวะพระองค์มบูรณ์มาก คือ
อภัยกรณสมบัติจะมีบุตรมากนับพัน เมื่อได้ตรัสกัมมบุตร คือ
พุทธบริษัทมาก

พระมหาปรีดิ์ลักษณะองค์หนึ่งคือ สิวณณวัณโน
ที่ ๑๑ ว่าด้วยกรรมกได้เหตุ ๒ ประการ คือ บมได้ลู่อ่านาล
แก่โธโสมาสันกาลนาน ๑ คือให้เครื่องลาด และผ้าอัน
สุกเป็นอาภรณ์สันกาลนาน ๑

กัมมวิริยคุณคือ ให้ปรากฏว่าโลกทั้งปวงจึง
เกิดว่า พระองค์บำเพ็ญกุศลเห็นปานดั่งนี้ ด้วยเหตุคือ
กัมมวิริยคุณนี้ ว่าด้วยลักษณะก็คือ สิวณณวัณโน
นี้ ลักษณะอันสูงส่งนั้นคือได้เครื่องลาดอันละเอียดอ่อน

คือเครื่องลาด อภิมุขมัจฉะ คือเครื่องลาด

และได้มานั่งผ้าห่มคือโสมพัสตร์ และกับปาลิพัสตร์ และ
โกไสยพัสตร์ และกัมพลพัสตร์อันละเอียด ฯ

พระมหาปริสัลักษณะพระองค์หนึ่งคือ สุธัมมัจฉว ๑๒
ว่าด้วยกรรมก็ได้แก่ภิกษุที่พระองค์บังเกิด เป็นมนุษย์ในภพ
ก่อน ๆ และอุตสาหะไปสู่สำนักสมณพราหมณ์ แล้ว
ได้ถามว่าสิ่งใดเป็นกุศลเป็นอกุศล สิ่งใดประกอบด้วย
โทษและหาโทษมิได้ สิ่งใดจะควรไม่ควรจะพึงต้องเสีย
สิ่งใดเมื่อบุคคลกระทำ และจะประพาศเป็นไป เพื่อบมิ
เป็นประโยชน์และทุกข์สิ้นกาลช้านาน สิ่งใดบุคคลกระทำ
แล้ว และประพาศเป็นไปเพื่อประโยชน์และสุขสิ้นกาลนาน
ภิกษุที่อุตสาหะได้ถามดังนี้แล เป็นกุศลกรรมอันพระองค์
ได้สร้างสมมาสิ้นกาลนาน นิยมให้เกิดมหาปริสัลักษณะ
คือสุธัมมัจฉว ฯ

กัมมสรีรชนนั้นคือ ให้ปรากฏว่าโลกทั้งปวงจรรู้
เกิดว่า พระองค์ประกอบไปด้วยอุตสาหะ ได้ถามในการ
กุศลเป็นอาทิ ด้วยเหตุคือ สุธัมมัจฉว ฯ

ลักษณะนั้นคือ สุขุมจืด ฌานอันสงบนั้น คือ
ทรงพระปัญญาหาผู้เสมอมิได้ ฯ

พระมหาปริสฺสลักษณะพระองค์หนึ่งคือ อุณหิสฺสสัน
บังเกิดด้วย อำนาจกุศลกรรม ที่พระองค์เป็นใหญ่ เป็น
ประธานแก่มหาชนในการกุศลกรรม คือกาย คือวจี คือ
มโนสุจริต และทานสังวิภาค และสมาทานศีลและรักษา
อุโบสถ และปฏิบัติบิณฑาตมณพราหมณาจารย์ และ
เซนาปาจารย์กรรม และกุศลกรรมอื่น ๆ กว้านักคิด
กันพระองค์สร้างสมมาสิ้นกาลนาน เป็นกรรมตกแต่งให้
ได้ ฯ

กัมมสริกขณฺณ คือให้ปรากฏว่าโลกจรรู้เกิดว่า
ทรงองค์เป็นประธานในการกุศล สิ้นกาลนานด้วยเหตุนี้
แลมีมหาชนคือพุทธบริษัท และเทวดา อสุร สุปรรณ นาค
คนธรรพพินิตอำนาจตามพระคำสอนคุณเป็นอันสูงส่ง และ
กุศล กรรม ที่ตก แต่ง พระ มหาปริสฺส ลักษณะ ๓๒ ประการ
นี้ พระองค์ควรดีเฉพาะแต่บำเพ็ญเมื่อเสวยพระชาติเป็น

มนุษย์ เพราะเหตุว่าเกิดเป็นมนุษย์นั้น เป็นที่น่าเพ็ญ
พระบารมี ปรากฏว่าพระชาติอื่น ๆ จะนำมาสำแดงก็ได้
ด้วยง่าย จึงเฉพาะตรัสแต่พระชาติเป็นมนุษย์ ใ้ว่าบังเกิด
เป็นชาติอื่น แล้วจะไม่บำเพ็ญพระบารมีได้ บำเพ็ญ
อยู่ แต่ว่าไม่ปรากฏเป็นกองการกุศลอันใหญ่ยิ่งเหมือน
เมื่อเป็นมนุษย์ดังนี้ ฯ

สำแดงอาการละ ๕ ๆ ในพระมหาปริสลักษณะ ๓๒
โดยสังเขปยุติการเพียงนี้ ฯ

ลำดับนี้สำแดงในพระพุทเจ้า บำเพ็ญพระบารมีเป็น
อริกทั้ง ๓ ประการสืบไป พระพุทเจ้าที่เป็นปัญญาธิก
ยิ่งด้วยปัญญานั้น แต่ปรารภน่านึกในใจว่า จะใคร่ตรัส
เป็นพระเจ้า ๗ อสงไขยมหากัลป์ แต่ออกวจเภาทว่าจะขอ
ตรัสเป็นพระเจ้านั้นถึง ๘ อสงไขยมหากัลป์ แต่พร้อม
ด้วยกาย พร้อมด้วยวาจา พร้อมด้วยจิต ได้ลัททพยากรณ์
เป็นนิยตโพธิสัตว์แล้ว อีก ๔ อสงไขยกับเศษแสนมหากัลป์
จึงได้ตรัสเป็นพระสัพพัญญูพุทเจ้า ฯ

ลิริทั้งคิดในใจ ลิริทั้งออกวาจา ลิริทั้งพร้อมทั้งกาย
ทั้งวาจาจิตได้ ๒๐ อสงไขยกับเศษแสนมหากลับ ฯ

พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นศัทธาธิกยิ่งด้วยพระศรัทธาอันนี้ แต่
คิดอยู่ในใจ ๓๔ อสงไขย แต่ออกวาจาแล้วนั้น ๓๘ อสงไขย
พร้อมด้วยกาย พร้อมด้วยวาจา พร้อมด้วยจิต ได้พยา-
กรณ์แล้วอีก ๘ อสงไขย จึงได้ตรัส ฯ

ลิริทั้งสามโกฏฐาค์เป็น ๔๐ อสงไขย ฯ

พระพุทธเจ้าที่เป็นวิริยาธิกยิ่งด้วยความเพียรนั้น แต่
คิดอยู่ในใจ ๒๖ อสงไขย แต่ออกวาจาอยู่อีก ๓๒ อสงไขย
พร้อมทั้งกายและวาจา พร้อมทั้งจิต ได้พยากรณ์แล้วอีก
๘๒ อสงไขย จึงได้ตรัส ฯ

ลิริทั้งสามโกฏฐาค์ได้ ๘๐ อสงไขย กับเศษแสนมหา
กลับแล้ว ฯ

บุคคลผู้ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า ด้วยการอันนี้

ประมาณเท่านั้น ฟังปรารภนาถสมบัติ ๘ ประการ มนุส
 สัตตัง คืออาตมาภาพเป็นมนุษย์ ๑ ถึงศีลสมบัติ คือ
 อาตมาภาพเป็นบุรุษ ๑ สัตถุทิสสนัง คือได้พบพระพุทธ
 เจ้า ๑ เหตุคือประกอบไปด้วยอุปนิสัยสมบัติ อาจจะได้
 พระอรหัตต์ในชาตินี้ ๑ บัพพชชา คือทรงเพศบรรพชา
 อยู่ ๑ คุณสมบัติ คือบริบูรณ์ด้วยคุณ คือทรงฌาน
 อภิญญา ๑ อธิกาโร คือบริจาทาน ๑ นันทตา คือมี
 ความปรารถนาอันมีกำลัง ๑ พร้อมด้วยสมบัติ ๘ ประการ
 ฉะนั้น ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ ฯ

อนึ่งให้ประกอบไปด้วยพุทธภูมิ ๔ อุตสาโห คือความ
 เพียร ๑ อุมัตโต คือปัญญา ๑ อวิฐฐานัง คืออิริยา ๑
 หิตจริยา คือเจริญเมตตา ๑ เป็น ๔ ประการด้วยกันฉะนี้ ฯ

อนึ่งให้ประกอบด้วยอชฌาคัย ๖ ประการ เนกขัมมช
 ฌาสโย คืออชฌาคัยในเนกขัมม มีบรรพชาเป็นอาทิ ๑
 ปวิเวกชฌาสโย คืออชฌาคัยในที่สงัด ๑ อโลภชฌาสโย
 คืออชฌาคัยในอันมิได้โลภ ๑ อโทสชฌาสโย คืออช-

จน. 294.315
ท358 46.302.6516

๓๕

อโหมหัชฌาสุโย คืออัชฌาคัย
นิสสรณัชฌาสุโย คืออัชฌาคัย
เป็นอัชฌาคัย ๒ ประการด้วยกัน ประ-
การนี้ให้แก่แห่งพระโพธิญาณ ๗

พระบรมมหาปฐักษณะ ก็จบลงแต่เพียงนี้.

ปฐมสมโพธิกถา

ฉบับพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า

กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ

มงคล ๑๐๘ ในมหาบุรุษลักษณะที่ ๒

“แล้วทุกท่านายลักษณะอื่นสืบต่อไปว่า เหนือ
ปาตเลส จุกานี ชาตานิ พระราชกุมารน มพณผ้าพระบาท
ทั้งสอง ประกอบด้วยลายลักษณะกัจจกรข้างละอันในท่าม
กลางผ้าพระบาท และจักรนนมก้า ๓,๐๐๐ ประกอบด้วยกง
และดุมบริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง และภายนอกกรอบกง
จักรนั้น ประดับไปด้วยรอยรูปอัฐจุตรสดมมงคล ๓๐๘
ประการ คือ รูปดอก ๓ รูปแวนสองพระพักตร์ ๓ รูป
ดอกพุดซ้อน ๓ รูปสายสร้อย ๓ รูปสังวาล ๓ รูปเถาทอง
๓ รูปตั้ง ๓ รูปมัจฉาทังค ๓ รูปปราสาท ๓ รูปขอ ๓ รูป

เล้าต่าย ๑ รูปเควตนิตร ๑ รูปพระขรรค์ ๑ รูปพัดใบตาล
 ๑ รูปพัดหางนกยูง ๑ รูปพัดวาลวิชนี ๑ รูปมงกุฏ ๑ รูป
 บาตร ๑ รูปพวงดอกกลี ๑ รูปดอกนิลอุบล ๑ รูปดอก
 อุบลขาว ๑ รูปดอกอุบลแดง ๑ รูปดอกบัวแดง ๑ รูป
 ดอกบัวขาว ๑ รูปหม้อเต็มด้วยน้ำ ๑ รูปถาดเต็มด้วยน้ำ ๑
 รูปมหาสมุทรทงส์ ๑ รูปเขาจักรวาล ๑ รูปป่าหิมพานต์ ๑
 รูปเขาพระสุเมรุ ๑ รูปพระจันทร์ ๑ รูปพระอาทิตย์ ๑
 รูปหม้อดาวนักษัตรฤกษ์ ๑ รูปทวปใหญ่ทงส์รูปทวปน้อย
 ทงส์ ๑ รูปบรมจักรพรรดิกับทงราชบริวาร ๑ รูปสิ่ง
 ทักษิณาวัญ ๑ รูปสุวรรณมัจฉา ๑ รูปจักรทงศ์ ๑ รูป
 คงคาทงเจ็ด ๑ รูปสระใหญ่ทงเจ็ด ๑ รูปเขาปริกัณททง
 เจ็ด ๑ รูปพระยาครุฑ ๑ รูปจระเข้ ๑ รูปธงชายธงผ้า
 ทงฉน ๑ รูปรัตนบัลลังก์ ๑ รูปเกาเอน ๑ รูปเขา
 ไกรลาส ๑ รูปพระยาราชสีห์ ๑ รูปพยัคฆราช ๑ รูป
 ช้างเอราวัณ ๑ รูปพระยาม้าพลาหก ๑ รูปพระยาพาส์กร
 นาคราช ๑ รูปพระยาหงส์ ๑ รูปไก่อเอน ๑ รูปอุศักราช
 ๑ รูปพระยาช้างอุโบสถ ๑ รูปพระยาช้างฉัททันต์ ๑ รูป

มังกรทอง ๑ รูปมหาพรหม ๔ หน้า ๑ รูปเรือทอง ๑ รูป
เต้าทอง ๑ รูปแม่โคกับท่งบุตร ๑ รูปกนิษฐ ๑ รูปนาง
กนิษฐ ๑ รูปนกการเวก ๑ รูปนกกระเรียน ๑ รูปนกยูง ๑
รูปนกจากพราภ ๑ รูปนกพริก ๑ รูปนกมาพจรเทวโลก
๖ ชั้น ๑ รูปโสฬศมหาพรหมทั้ง ๑๖ ชั้น ๑ ลีลเป็นรอยรูป
มงคล ๑๐๘ ประการ * เป็นบริวารล้อมงจักรใหญ่ ใน
ท่ามกลางผ้าพระบาททั้งสองซ้ายขวาด้วยกัน อันนี้จัดเป็น
มหาบุรุษลักษณะคำรบ ๒”

อนุพยัญชนะ ๘๐

“ใช้แต่เท่านั้นพระมหากุมารัน ประกอบด้วยพระ-
อัสติยานุพยัญชนะพระลักษณะน้อยอีก ๘๐ ทศ คือนวพระ-
หัตถ์และนวพระบาทอันเหลือองาม ๑ นวพระหัตถ์และนว

* นับจำนวนทองคำ ๗ สระใหญ่ ๗ เขาปรีภัก ๗ นกมาพจร
เทวโลก ๖ โสฬศมหาพรหม ๑๖ นอกนั้นนับ ๑ รวมจะได้ ๑๐๘
ถ้าตัดจำนวนที่แยกนับ ๑ ก็อนับพระจันทร์และพระอาทิตย์
เป็น ๑ ตามอรรถกา (สมัยกลวิลาสินี) ซึ่งเรียงศัพท์ไว้รวมกัน
จึงจะได้ ๑๐๘

พระบาทเรียวออกไปโดยลำดับแต่ต้นจนปลายนั้น ๑ พระหัตถ์
 และนิ้วพระบาทกลมตุงนายช่างกลึงเป็นอันดั้นนั้น ๑ พระนขา
 ทั้ง ๒๐ มีสีอันแดง ๑ พระนขาทั้ง ๒๐ นั้นงามงามซ่อนขนเบื้อง
 ขนมีได้ค้อมลงในเบ้องตาดุจเล็บแห่งสำญชนทั้งปวงนั้น ๑
 พระนขานนมพรรณอันเกลี้ยงกลมสนิทมได้รวรอยนั้น ๑ ข้อ
 พระหัตถ์และข้อพระบาทซ่อนอยู่ในพระมังส์มิได้สูงชันปรา
 กฏออกมาภายนอกนั้นประการ ๑ พระบาททั้งสองเสมอกัน
 มิได้ย่อมใหญ่กว่า กันมาตราเท่าเมสัดงานนั้น ๑ พระดำเนิน
 งามดุจอาการดำเนินแห่งกุญชรชาติ ๑ พระดำเนินงามดุจ
 สัหราช ๑ พระดำเนินงามดุจดำเนินแห่งหงส์ ๑ พระดำเนิน
 งามดุจอุสุภราชดำเนิน ๑ ขณะเมื่อยนจะย่างดำเนินนั้นยก
 พระบาทเบ้องขวาย่างไปก่อน พระกายเยื้องไปข้างเบ้อง
 ขวาก่อนนั้น ๑ พระชาณุมณฑลเกลี้ยงกลมงามบริบูรณ์
 บมิได้เห็นอวัยวะสืบปราฏออกมาภายนอก ๑ มีบุรุษ
 พยัญชนะบริบูรณ์ คือมิได้มีกริยามารยาทคล้ายสัตว์นั้น ๑
 พระนาภมิได้บกพร่อง กลมงามมิได้วิกลในทใดทหนึ่งนั้น ๑
 พระอุทรมีสันฐานอันลั่นนั้น ๑ ภายในพระอุทรมีรอยเวียน

เป็นทักษิณาวรรต ๑ ลำพระเพลาทั้งสองกลมงามดุจลำสุวรรณ
 กัททลัน ๑ ลำพระกรทั้งสองงามดุจวงแห้งเอราวัณเทพ
 หัตถลัน ๑ พระองค์อาภัพไพใหญ่ น้อยทงปวงจำแนกเป็นอันดี
 คืองามพร้อมทุกสิ่งหาที่ดบมิได้นั้น ๑ พระมิ่งสระทศวรรจะ
 หนากัณหา ทศวรรจะบางก็บางตามทพรอมทวทงพระสรวิ
 ภายนั้น ๑ พระมิ่งสระมิได้หุดหู่ในทใดทหนึ่งนั้น ๑ พระ-
 สรรกายทงปวงปราศจากต่อมและไผ่ปาน มูลแมลงวันมิได้
 มีในทใดทหนึ่งนั้น ๑ พระกายงามบริสุทธิ์พรอมสมกันโดย
 ลำดับทงเบองบนและเบองล่างนั้น ๑ พระกายงามบริสุทธิ์
 พรอมสันปราศจากมลทินทงปวง ๑ ทรงพระกำลังมากเสมอ
 ด้วยกำลังแห่งกุญชรชาติ ประมาณถึงพันโกฏิช้าง ถ้าจะ
 ประมาณด้วยกำลังบุรุษก็ได้ถึงแสนโกฏิบุรุษนั้น ๑ มีพระ-
 นาสีกอันสูงนั้น ๑ สันฐานพระนาสิกงามแนลมนั้น ๑ ถี
 พระโอษฐ์เบองบนเบองต่ำมิได้เข้าออกกว่ากัน เสมอเป็น
 อันดี มีพรรณแดงงามดุจสีมลดำลึงสุกนั้น ๑ พระทนต์บริ-
 สุทธิ์ปราศจากมูลมลทิน ๑ พระทนต์ขาวดุจสีสังข์ ๑ พระ-
 ทนต์เกลี้ยงสันทมิได้เป็นร้วยรอย ๑ พระอินทรียทงห้า

จักขุนทรายเป็นอาทิ งามบริสุทธิ์ทั้งสิ้น ๑ พระเชยวทงส์กลม
 บริบูรณ์ ๑ ดวงพระพักตร์มีสีฐานยาวสวดย ๑ พระปราง
 ทั้งสองดูเปล่งงามเสมอกัน ๑ ลายพระหัตถ์มีรอยอันลึก ๑
 ลายพระหัตถ์มีรอยอันยาว ๑ ลายพระหัตถ์มีรอยอันตรง
 บมิได้ค้อมคด ๑ ลายพระหัตถ์มีรอยอันแดงรุ่งเรือง ๑
 รัศมีพระกายอันโอภาสเป็นปริมณฑลโดยรอบ ๑ กระพุ่ม
 พระปรางทั้งสองเครื่องครัดบริบูรณ์ ๑ กระบอกพระเนตร
 กว้างและยาวงามพอสมกัน ๑ ดวงพระเนตรกอบด้วยปสาท
 ทั้ง ๕ มีขาวเป็นอาทิ ม่วงใสบริบูรณ์ทั้งสิ้น ๑ ปลายเส้น
 พระโลมาทั้งหลายมิได้งอมมิได้คด ๑ พระชิวหา มีสีฐานอัน
 งาม ๑ พระชิวหาอันบมิได้กระด้าง มีพระพรรณอันแดง
 เข้ม ๑ พระกรรมทั้งสองมีสีฐานอันยาวดุจกลีบ
 ปทุมชาติ ๑ ช่องพระกรรมมีสีฐานอันกลมงาม ๑ ระเบียบ
 พระเส้นทั้งปวงนั้นสละสลวยบมิได้หตุในท่อนใดอัน
 หนึ่งนั้น ๑ แฉกพระเส้นทั้งหลายซ่อนอยู่ในพระมังส์ทั้งสิ้น
 บมิได้เป็นคลื่นฟูขึ้นเหมือนสำมัญชนทั้งปวงนั้น ๑ พระ-

เคียรสัณฐานงามเหมือนนัทรแก้ว ๑ ปริมณฑลนลาภโดย
 กว้างยาวพอสมกัน ๑ พระนลาภมีสัณฐานงาม ๑ พระชนง
 มีสัณฐานอันงามดุจคันธอันกังไว ๑ พระโลมาที่พระชนง
 มีเส้นอันละเอียด ๑ เส้นพระโลมาที่พระชนงงอกขึ้นแล้ว
 ลมราบไปโดยลำดับ ๑ พระชนงนั้นใหญ่ ๑ พระชนงนั้น
 ยาวสุดหางพระเนตร ๑ ผิวพระมิ่งละเอียดทั่วทั้งพระกาย ๑
 พระสรีรกายรุ่งเรืองไปด้วยสี ๑ พระสรีรกายมิได้มีหมอง
 ผ่องใสอยู่เป็นนิตย์ ๑ พระสรีรกายสดชื่นดุจดวงดอกปทุม
 ชาติ ๑ สรีรสัมผัสอ่อนนุ่มสนิท บมิได้กระด้างทั่วทั้งพระ-
 กาย ๑ กลิ่นพระกายหอมฟุ้งดุจกลิ่นสุคนธฤๅณา ๑ พระ-
 โลมามีเส้นเสมอกันทั้งเส้น ๑ พระโลมามีเส้นละเอียดทั่วทั้ง
 พระกาย ๑ ลมอัสสาสะปัสสาสะอันหายพระทัยเข้าออกก็
 เตินละเอียด ๑ พระโอษฐ์มีสัณฐานอันงามดุจแยม ๑ กลิ่น
 พระโอษฐ์หอมดุจกลิ่นอุบล ๑ พระเกศาดำเป็นแสง ๑
 กลิ่นพระเกศาหอมฟุ้งจรดระหลบนั้น ๑ พระเกศากลิ่น
 หอมดุจกลิ่นโกมลบุปผชาติ ๑ พระเกศามีสัณฐานเส้นกลม

สลวยทุกเส้น ๑ เส้นพระเจ้าดำสนิททั้งเส้น ๑ พระเกศาขอบ
 ด้วยเส้นอันละเอียด ๑ เส้นพระเจ้าบมิได้รู้สยงย่งนั้น ๑
 เส้นพระเจ้าเวียนเป็นทักษิณาวรรตทุก ๆ เส้น ๑ วิจิตรไป
 ด้วยระเบียบพระเกตุมาลา กล่าวคือถ้องแถวแห่งพระรัศมี
 อันโชติการชน ณ เบื้องบนพระอุตตมังกคิโรตมน์ ๑
 และพระลักษณะน้อยทั้งปวงดังพรรณนามานี้ จัดเป็นอนุ
 พยัญชนะละสิ่ง ๆ ทั้งสิ้นด้วยกัน สิริเป็นอัสติยานุพยัญชนะ
 ครบถ้วนทั้ง ๘๐ ทัก

มณฑลมหาดไทยวังมณฑล...

จันทร์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์เจริญธรรม ๑๖๐ เสาชิงช้า พระนคร
 หายรวล รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๐๑

